Tarih Dünyası

150 Yılın Meşhurlar Ansiklopedisi Hakkında

Kültür hayatımızda ilme aşkla bağlananların mükteşebatlarından milletçe, daha geniş mikyasta istifade imkânları aranmadığına geçen yazımızda işaret etmiş, çok defa heyetlerin başaramadıkları işleri, bilgin şahısların başarabileceklerini ve memleketimizde bu gibi kıymetlerin pek çok bulunduğunu ileri sürmüştük.

Bu yazımızda, mes'ut bir tesadüfle pek canlı bir misalini okuyucularımıza arzedebiliyoruz. Bahsedeceğimiz eser, (150 yılın meşhurlar Ansiklopedisi) dir.

Eser hakkında fikrimizi söylemeden önce, müessiri hakkında bir kaç söz söylemek isteriz. Pek vakıfane yazıları ile Yeni Tarih Dünyası okuyucularının da tanıdıkları kıymetli muharrir Nahid Sırrı Örik, bir çok makale, roman ve klâsiklerin tercümesile, Türk okuyucularına gerek lisana, gerek Türkçeye tam mânasiyle hâkim ve üstat olduğunu çoktan ispat etmiştir. Yalnız birmediğimiz bir tarafı, yakın tarihimize dair bilgisi idi ki, kültür hayatımızın da en büyük boşluklarından biri budur.

Nahid Sırrı Örik, bu boşluğu, uzun yıllar topladığı malûmatla olduğu kadar, nadir insanlarda bulunan bir zekâ kabiliyeti ile bütün hayatı boyunca tarihî hâdiselerin içinde yaşamış insanlardan dinlediği vukuatı da, en hurda teferruatına kadar hafızasında saklayarak bugün (150 yılın Meşhurlar Ansiklopedisi) ile bize sunmaktadır.

Ansiklopedi için, tamamile objektif ve ilmî bir görüş zaviyesinden Yeni Tarih Dünyası okuyucularına şunu kat'î olarak söyliyebiliriz ki, eser, şiddetle muhtaç bulunduğumuz bir boşluğu doldurmaktadır. İlk fasikülden şunları da öğreniyoruz: İnönü (Türk) Ansiklopedisinin A b harfinde 48 kişi, Hayat Ansiklopedisinde 5 kişi, Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedide 20 kişi, Türk Meşhurları Ansiklopedisinde 22 kişi, İslâm Ansiklopedisinde 13 kişi varken, 150 yılın Meşhurlar Ansiklopedisinde A b de tam 88 kişi vardır.

(150 Yılın Meşhurlar Ansiklopedisi) nin daha bir çok üstünlüklerine şahit oluyoruz. Nahid Sırrı Örik, her şeyden önce eserinde hakikî şöhretlere yer vermiş, bugüne kadar çıkan ve heyetler tarafından hazırlanmasına rağmen, bir çok hatalara düşülen kısımları da tashih etmiştir.

Maalesef bir akademiden mahrum bulunan edebiyatımız, ilmimiz, başı boş, metotsuz bir neşriyattan kurtulamamaktadır. Böyle olunca da pek tabii kontrolsüz, binnetice mesuliyet düşüncesinden âzade eserler, muhtaç bulunduğumuz bilgiyi de verememektedir. Bu (hakikî kıymet) ile (değersiz neşriyat) ır tefrikine imkân bırakmamakta, ilmî eserlere susamış olanlar, kendilerini tatmin edecek eseri nereden bulacaklarını bilemez hale gelmektedirler.

Tek gayesi, memleket kültürüne hizmet olan Yeni Tarih Dünyası, (150 Yılın Meşhurlar Ansiklopedisi) ni, 150 yıl gibi çok büyük bir gerinin karanlıklarını aydınlatacak bir ışık olacağına samimî olarak kani bulunmaktadır. Nahid Sırrı Örik'i tebrik eder, memleket irfanına böyle kıymetli bir eser kazandırmaya vesile olduğu için de Ekicigil Yayınevine başarılar dileriz.

Niyazi Ahmed BANOĞLU

★

KAPAK RESMİMİZ

Memleketimize büyük hayır müesseseleri ve bu arada Üsküdardaki Zeynep-Kâmil Hastahanesini kazandıran Kavalalı Mehmet Ali Paşanın kısı Prenses Zeynep Hanımefendidir. Hayatına dair gelecek sayılarımızda mühim bir tetkik yazısı bulacaksınız.

★

Yeni Tarih Dünyası

Yıl : 1. Sayı : 7

Fiyatı 50 Kuruştur.
On beş günde bir çıkar.

Sahibi: A. Banoğlu ★ Yazı İşleri Müdürü : N. A. Banoğlu ★ İdarehane : Nuruosmaniye cad. No. 57 Kat 2 ★ Telefon : 21649 ★ Abone şartları : Seneliği 12, Altı aylığı 6 liradır ★ Dizgi ve baskı : ERCAN Matbaası. Kapak baskı: Güven Basımevi, Kapak ve iç klişe: Nur Klişe atölyesi.

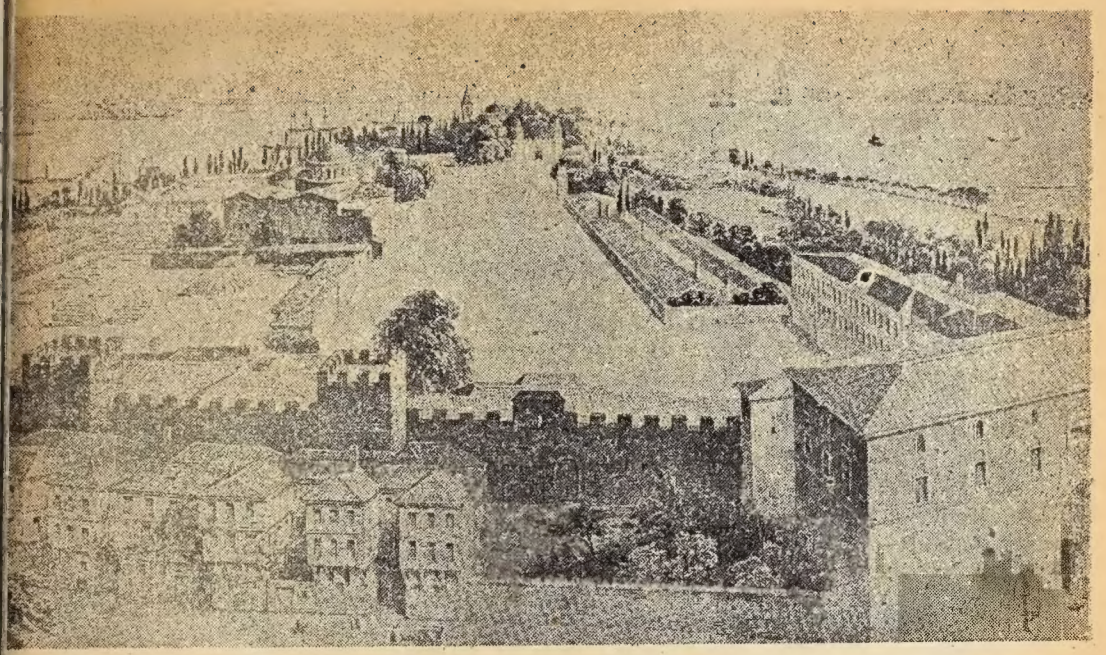

Eski Topkapı Sarayı ve civarının umumî görünüşü.

Hükümdarların iç hazinesi

Yazan:
Ziya ERKİNS

FATİH Sultan Mehmet saray-ı cedid-i âmireyi (Topkapı sarayı) inşa ettirdiği zaman, burada bir nakit para hazinesi de tesis etmiştir. Fatihin (Kanunname) içinde bir (bölük hazine) görülür. Devletin maliye hazinesinden ayrı olan bu hazine padişahların şahsî ve hususî bir iç hazinesi idi.

Topkapı sarayındaki bu iç hazine dairesi, bugün de mevcut olup, sarayın çok kıymetli silâh koleksiyonunun teşhir edildiği dairedir. Bu bina on beşinci asra aittir ve Fatih yapısıdır. Binanın üstü iki sıra da on sekiz kubbe ile örtülmüştür. Bu kubbeler, ortadaki kesme taştan dört köşeli olarak büyük üç direğe istinadeder. Pencereleri kısmen bahçeye bakar; kısmen de kubbelerin etrafındadır. Dahilen aşağı pencereleri önüne yakın iki metre mikâbı hacminde olan ve taştan yapılmış olan kapaklı sarnıçlar para saklama yerleri idi. Burası silâh müzesi haline getirilirken, moloz ile dolu olan bu mahzenler temizlettirildikte, hepsinden birer miktar muhtelif sikkeler çıkmıştı.

Sarayın kıymetli eşya ve mücevheratının bulunduğu büyük hazine dairesinin dördüncü hanesi (odası) vaktile padişahların altın para sakladıkları bir (içeri hazinesi) idi. Fakat bu dördüncü oda ile beraber büyük hazinenin altındaki bodrum odaları da bu içeri hazineye dahildi. İşte bu nakit iç hazineye dair ilk defter (952) tarihli olup Kanunî Süleyman zamanına aittir.

Daha sonraki devirler bu içeri hazinesi buradan kaldırıldı ve yukarıda izah ettiğimiz Fatih devri inşaatından olan diareye yerleştirildi.

İşte bu tarihten sonradır ki bu odalardaki hazinenin bir ihtiyat eşya deposu halinde olmak üzere bir (bodrum hazinesi) teşekkül etmiş oldu. Onun içindir ki, bu bodrum hazinesine dair ilk defter ancak (1128) tarihli olup, Üçüncü Sultan Ahmet zamanına ait bulunmaktadır.

Dördüncü Sultan Mehmet zamanında, dördüncü oda ile bodrum odalarındaki (içeri nakit hazinesi), o tarihte İstanbulda bulunmuş olan meşhur seyyah (Tavernier) tafsilâtile kitabında tasvir etmiştir. Biz de Hrand D. Adreaspar'dan naklen bildiriyoruz:

Hazinenin dördüncü odasında, demir levhalarla kaplanmış ve demir çubuklarla tahkim edilmiş bir kapı görülür ki, bu kapı padişahın gizli hazinesinin bulunduğu yerin ilk geçidi üzerine açılır. Bu hazine yalnız padişahın oraya girmek istediği vakit açılabilir. İç hazineye girmek için, önce, önde meşaleler olduğu halde, on basamaklı bir merdivenden inilir, sonra yedi sekiz adım

ilerledikten sonra, evvelki gibi demir levhalarla takviye edilmiş, fakat daha küçük bir kapının önüne gelinir, bu kapıdan ancak eğilerek geçmek mümkündür. Kapı açıldıktan ve bir delikten geçirilir gibi içeri girildikten geçirilir, kendinizi büyük bir kemerin altında bulursunuz. Burada, dördüncü odanınkilerin aynı büyüklükte bir çok sandık vardır.

Osmanlı padişahlarının uzun bir zaman zarfında tasarruf ettikleri servet bu sandıkların içinde saklanmıştır. Alelâde ihtiyaçlara tahsis edilmiş gümüş paralar diğer hazineye konulduğu için, burada yalnız altın paralar bulunur.

Dördüncü Sultan Muradın ölümünden sonra halefi Sultan İbrahim bu hazinelerde her biri (15.000) altın olan (4000) kese buldu. Bu hayret verici servet bizim para ile (Fransız) üç yüz elli miyon altın eder. Sultan İbrahim tahta çıktığı vakit gizli hazinede bu muazzam meblâğı hazır buldu ve onu çoğaltmış değildir.

İç hazinede muhafaza edilen altınlar her biri (15.000) lik meşin keseler içindedir. Padişah bunları kendi elile mühürler. Padişahın mührü seleflerininki ile aynıdır. Yalnız buna, saltanat sürmekte olanın adı ilâve edilmiştir.

Altın keseler iç hazineye şu suretle girer:

Saraya gelen bütün altın ve gümüş para önce hazine dairesine getirilir ve muayyen sandıklara konulur. Altın miktarı 200 kese tuttuğu vakit, sadrıâzam keyfiyeti padişaha bildirir. Padişah onun iç hazineye nakledileceği günü tâyin eder. Kararlaştırılan günde padişah, sol koltuğunda hazinedarbaşı, sağda da silâhdar ağa olduğu halde hazine dairesine gelir, orada altmış iç oğlanı ellerini kavuşturmuş olduğu halde yolun iki tarafında dizilmiş beklerler. Padişah dördüncü odayı geçerek iç hazinenin ilk kapısını açtırır. Önde yanan beyaz mumlar olduğu halde içeri girer. Padişahı takibeden iç oğlanları, ikişer ikişer kubbenin altına dahil olurlar. İpek kaytanlarla bağlı keseleri getirirler. Bağların üzerinde yumuşatılmış kırmızı mum ya pıştırılır ve padişah altın bir yüzük halinde olan mührünü basar, sonra keseler çift kilitli sandıklara yerleştirilir.

Kubbenin altından çıkılacağı sırada hazinedar başı padişaha hitaben:

— Saadetlû padişahım ümid dur ki bu bendeleriniz üzre ihsan-ı şerifeniz ihzar edesüz, der. Padişah ta o andaki neşesine göre, refakatinde bulunanlara 20-30 kese verilmesini ferman eyler. Sadrıâzamla diğer saray büyükleri, padişah hazineye geldiği zaman, kıymetli at teçhizatı ile mücevheratın bulunduğu odaya girmeğe mezundurlar. Fakat onlar iç hazineye giremezler. Padişahla maiyeti çıkıncaya kadar dördüncü odada beklerler. Padisah kubbenin altından çıktıktan sonra, en kıymetli şeylerini onlara göstermek için, onlara çok kıymetli hediyeler verilir. Hazine kapatıldıktan sonra, padişah kendi dairesine çekilir, saray büyükleri de kapıya kadar kendisine refakat ederler.

(Du Loir) de, iç hazine hakkında şu malûmatı vermektedir:

Padişahın hazinesi, divanın solunda biraz ileridedir. Burada gelir defterleri ile eyalet hesaplarını havi defterler, eyalet adlarile sıralanmış sandıkların içinde muhafaza edilir. Padişahın her türlü elbise ve kürkleri de orada saklanır. Divan günlerinde bu hazine bir şey koymak veya çıkarmak için açılır. Bu işlerle vazifeli bulunan başlıca memurların hazinenin açılmasında hazır bulunmaları şarttır. Çavuşbaşı onların huzurunda kilidin üzerindeki mühür mumunu çıkarır ve sadrıâzama verir. O da, padişahın daima koynunda sakladığı altın mührünü çıkarıp, çavuşbaşıya verir. Çavuşbaşı hazineyi kapadıktan sonra, mührü ayni merasimle iade eder.

Batı kaynaklarında, bu hazine mevcudunun vergi ve gümrük varidatının padişaha düşen hissesi ile Anadolu ve Rumelideki padişah haslarını gelirleri, bazan da vezirlerin müsadere olunan nakidlerinden ibaret bulunduğu bildirilir. Bunlar dahilî gelir kaynaklarıdır. Hariçten ise harplerde padişahın hissesine düşen muayyen miktardaki gaimi para mikdarı ile, Kırım hanı, Erol, Eflak, Buğdan prensleri, Ragoza cumhuriyeti ve Kırıma tâbi Ukrayna memleketinden gelip padişaha ait olan hisselerdir. Ayrıca Mısır ve Habeşistandan gelen on iki milyon altından mühim bir miktarın da bu iç hazineye girdiği bildiriliyor.

«Asyanın üstünlüğü ve düşkünlüğü» eserinin müellifi de, birinci Sultan Ahmet zamanında bu iç hazinede elli milyon Duka altını mevcut bulunduğunu bildirmektedir.

Bazı zarurî ihtiyaçlar karşısında, devletin maliye hazinesi, sarayın bu hususî hazinesinden istikraz da yapabilirdi. Bu, sadrıâzamla defterdarın padişaha müşterek bir senet vermesi suretile ve muayyen bir müddet zarfında ödenmek kaydile olurdu. Bu iç hazineden devletin ilk istikrazı (borç alması), Kanunî Sultan Süleyman'ın son seferi olan Sigetvar harbinde olmuştur.

Padişahların muazzam meblâğlar sarfile vücude getirdikleri bir çok dinî eserlerin, camilerin, hayır müesseselerinin inşa masrafları da çoğu defa bu iç hazineden ödenmiştir. Kanunî Sultan Süleyman devrine ait bir vesikada (971) seferinin sekizinci gününde içeri hazineden Kâğıthane suyu yolu için otuz bin altın kapıcılar kethudası Mehmet ağa (kulları) elinden taşra, yani devlet hazinesine teslim olunduğu bildirilmektedir.

Bu iç, yahut ki, (İçeri hazine), padişahların şahsına ait olmakla beraber, devletin bir nevi ihtiyat hazinesi durumunda idi de.

Ziya ERKİNS

Meclis-i Mebusan-ın basılması ve Malta'ya nefyedilenler

Millî Mücadele tarihimizin güne kadar lâyıkiyle aydın ılmamış mühim safhaların- n biri de: bu mücadelenin şlangıcını - hattâ millî hükû tin temelinin atılışını - teş eden İstanbulun düşman- tarafından bilfiil işgali ve ıları arasında bizzat Mus- a Kemal Paşanın da bulun ğu (Meclisi Mebusan) ın ırruza uğrıyarak, bazı me- sların tevkif ve Maltaya ne- eri hâdisesinin cereyan tar- ır.

Malûm olduğu gibi, bu hâ- e, 1918 senesi martının 16 salı günü vuku bulmuş, o ah henüz uykuda bulunan zadebaşı karakolundaki as- lerimizin baskına uğratılıp it edilmeleriyle başlayan al, bir kaç saat içinde şeh- her tarafına teşmil edile- , nihayet Fınddıklıdaki Mec mebusana da taarruz su- le tamamlanmıştı.

şte, üzerinde durarak - ol- u gibi açıklamak suretile - ınlatarak tarihe tevdi et- istediğimiz hâdise de, bil- sa millet vekillerinin top- bulundukları, son Osmanlı clisi Mebusan, yani parlâ- ntosunun uğradığı taarru- hakikî mahiyetidir:

stanbulda bulunan düşman letleri mümessillerinin, A- oluda belirmeğe başlayan î hareketi söndürmek ga- le bir şeyler yapmak üze oldukları, martın iptidala- a hissedilmiş ise de, ne mak istedikleri kat'î şekil belli değildi.

ına rağmen, millî hareke- başında bulunan Mustafa al Paşa, Rauf Bey, (Or-

Yazan : **KANDEMİR**

Dört sayı sürecek olan bu seri yazı, arkadaşımız Kandemir'in yeni vesikalarla hazırladığı bir seridir. Yeni Tarih Dünyası «Eski devirler» olduğu kadar, yakın maziye alt hâtıralara da sayfalarında geniş yerler vermekte devam edecektir.

Rauf Orbay'ın, Hamidiye süvarisi olduğu yıllara ait bir resmi

bay), Kara Vasıf Bey gibi belli başlı şahsiyetlerin de seçilmiş bulunduklarından dolayı, bu hareketin bir yuvası ve faaliyet sahası halinde görünen (Meclisi Mebusan) ın da behemehal bir taarruza uğrıyacağı kuvvetle tahmin edilmekte idi.

İşte bu esnada, yani martın ilk haftasında, bir Mısırlı paşanın İstanbuldaki İtalyan makamlarından mahrem bir şekilde edindiği malûmata istinaden verdiği haberden; (Düşmanların pek yakın bir günde millicileri sindirmek maksadiyle İstanbulu nümayişkâra ne bir surette işgal ve Meclisi Mebusana taarruzla, âzasından Rauf beyle bazılarını tevkife teşebbüs edecekleri) kat'î olarak anlaşıldı.

Bu haberi alanlar, buna karşı ne gibi bir hattı hareket takip etmek lâzım geldiğini görüşmek üzere, Kara Vasıf beyin Şişlideki evinde toplandılar.

Rauf, Doktor Adnan, Bekir Sami, İbrahim Süreyya, Cami, Hüsrev ve Yunus Nadi beylerin iştirak ettiki bu toplantıda evvelâ gafil avlanmamak, yani Meclisten başka bir yerde yakalanıp tevkif edilmemek için, evlerinde kalmıyarak, gizlenmek veya mecliste kalmak kararı verildi. Bilâhare Meclisde yatıp kalkmanın da mümkün olamıyacağı anlaşılınca, her biri, aranamıyacağından emin olduğu bir yerde gizlenmeğe başladılar.

Ayni zamanda, vaziyeti mahrem bir surette Ankarada bulunan Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşaya da bildirdiler.

Bu sırada umumî ahvalin kesbettiği vahametten telâşa düşen padişah, sultan Vahdettin de, Meclisi Mebusan rivasetine müracaatla: (İçine Rauf beyin de katılacağı bir mebuslar heyetinin) gelip kendi-

sini ziyaret etmeleri arzusunu izhar etmiş bulunuyordu.

Yine padişahın tensibiyle, martın 15 inci pazartesi günü yapılması takarrür etmiş olan bu ziyaret, saraydan meclis reisi Celâleddin Arif beye alelacele bildirilmiş, (padişah rahatsızlanmıştır. Heyeti ancak yarın sabah kabul edebilecektir) tarzındaki irade üzerine, ertesi güne bırakıldı.

Ertesi gün ise, İstanbul işgal edilmişti. Fakat, henüz meclise karşı bir hareket yoktu.

Bu sebeple, mebuslar, heyecan ve merak içinde mecliste toplanmış bulunuyorlardı.

Ancak, padişahı ziyaret edecek olan heyete başkanlık etmesi kararlaştırılmış bulunan Meclis reisi Celâleddin Arif bey meydanda yoktu. Bir hayli beklendikten sonra da görünmeyince, reis vekili Balıkesir mebusu Abdülâziz Mecdi ve Konya mebusu Vehbi hocalarla Rauf beyin saraya gitmesi münasip görüldü.

Böylece yola çıkan heyet, derin bir hüzün ve elem gömülmüş şehrin, düşman askerleri tarafından tutulmuş yollarından geçerek, saraya vardı ve bir müddet intizardan sonra, huzura kabul olundu.

Dönüşte, Meclis reisi vekili ve heyet başkanı Abdülâziz Mecdi efendinin mebuslara anlattığına göre, padişah huzurundaki mülâkat şöyle cereyan etmişti:

Sultan Vahdettin, heyet âzasına bir şey söylemeden, evvelâ yanındaki başmabeyinci Fuat beye:

— Biz nasıl haber aldık bu işi?.. Diye sormuşur. Fuat bey de, şu cevabı vermiştir:

— Dün Fransız mümessilliği baş tercümanı geldi. Anadoludan gelen bir takım zevatın İstanbulun emniyet ve huzurunu ihlâl edecek harekâtta bulunduklarından bahisle, İtilâf devletleri mümessillerinin şehrin asayişini muhafaza için bir nümayiş yapılmasına karar verdiklerini, ancak bunun İstanbulun statükosunu ihlâl edecek bir hareket olmıyacağını söyledi.

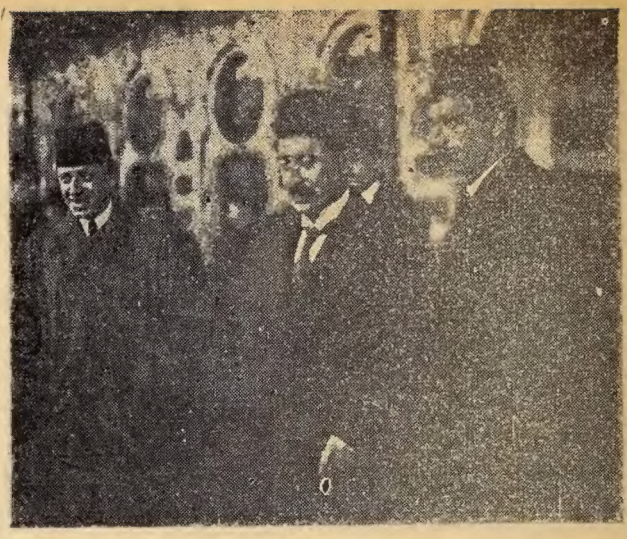

Adnan Adıvar, Hasan Saka, Milli Mücadele yıllarında.

Padişah, bir işaretle Fuat beyi uzaklaştırdıktan sonra, Rauf beye döndü:

— İşittiniz mi? dedi. Bu adamlar her şeyi yaparlar. Onun için mecliste konuştuğunuz şeylere dikkat edin!

Bunun üzerine Konya mebusu Vehbi Hoca, padişaha şöyle hitap etti:

— Efendim... Millet makamı hilâfet ve saltanata sadıktır. Memleketin halâsı için uğraşıyoruz. Müsterih olunuz padişahım!

Fakat padişah müsterih görünmüyordu. Tekrar etti:

— Rica ederim, dikkat edin. Bu adamlar her şeyi yaparlar. Meclisteki sözlerinize dikkat edin!..

Bu sefer ben (Abdülâziz Mecdi efendi) dayanamadım, oturduğum yeri götererek:

— Padişahım... dedim, bu kâfirlerin zoru, işte buraya kadar geçer. Anadolu polattır. Memleketin selâmeti için mücadelesinde mutlaka muvaffak olacaktır... Emin olunuz!

Padişah oralarda değildi:

— Tekrar ediyorum, de akıl için yol birdir. Vaziy meydandadır. İsterlerse, yar Ankaraya giderler.

Nihayet Rauf bey de kend ni tutamadı:

— Müsaade buyurun, de misakı mill ile de tesbit ed diği gibi, makamı hilâfet saltanat ile memleketin halâ mevzuu bahistir. Fakat cere nı hale göre eğer biz bu mill tin hissiyatına tercüman ola liyorsak, şunu arzedelim k milletin sizden istediği, mec kararı olmadan, herhangi b beynelmilel vesikaya imba k mamaktır. Aksi takdirde tikbali çok karanlık görüy ruz. Akibetin ne olacağı şü diden kestirilemez.

Padişah bunun üzerine, y rinden kalkarak, sinirli bir t vırla:

— Rauf bey!.. dedi, bir m let var, koyun sürüsü... Bu bir çoban lâzım. O da ben!..

Artık söylenecek bir şey k mamıştı. Ayrıldık, geldik.

(Arkası va

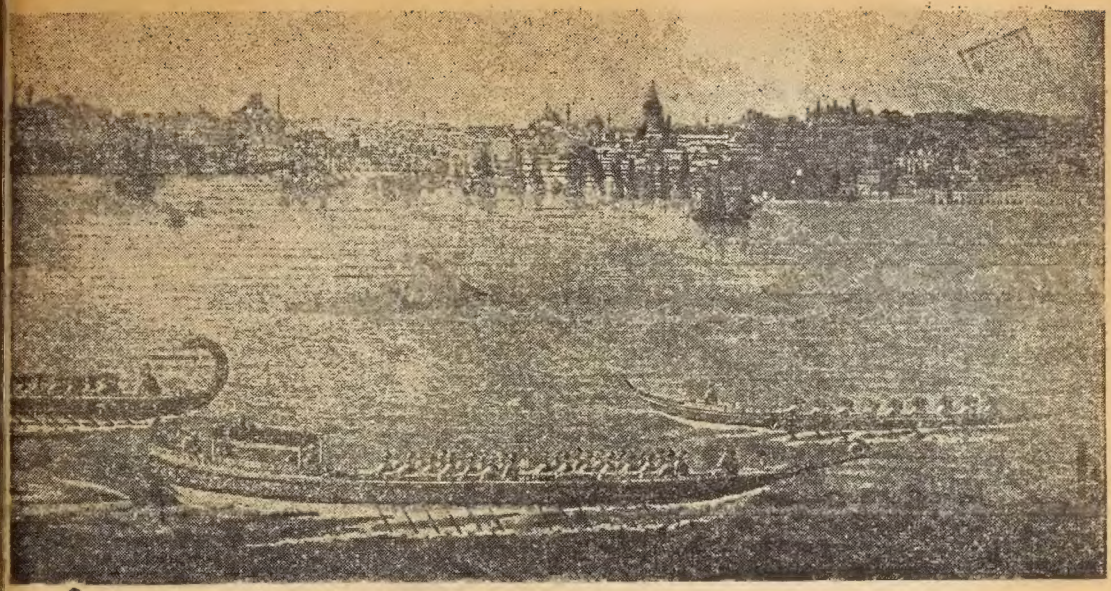

Eski İstanbuldan bir görünüş ve Boğaziçi sularında saltanat kayığı.

..amartin'in Şark Mektupları: 6

Saray ve Mensupları

Çeviren:
Hamdi VAROĞLU

Bir millet ölmedikçe, onda, o ın dininde, milliyetinde öy- bir enerji ve dirilme cev- eri vardır ki, maharetli ve ıdretli bir deha sahibî can- ndırabilir, harekete getirip eniden hayata kavuşturabi- ve şanlı bir istihaleye doğ- götürebilir. Fakat ancak lbi bakımından büyük a- m. Mücadele ve ölüm kar- sında gözü yılmadığı halde, rekete geçmek sırası gelin- iradesi gevşiyor. Mukadderî olursa olsun, tarih ona a- yacak ve tazim gösterecektir. üyük işlere teşebbüs etti. Mil tinin, değişiklik getirmezse, eceğini anladı. Ağacın kuru- uş dallarına baltayı indirdi. imdi bu sıhhatli ve sağlam övdenin ayakta kalan kısmı- a usare ve hayat vermesini ilmiyor. Kabahat onda mı? yle sanıyorum. Geri kalan ler, yeniçerilerin imhası ya- ında hiçti. Türkiyede, muka- emet eden hiç kimse yoktu. Çekingen ve gafil Avrupa ürkekliği ve ataleti ile ona yardım ediyordu. Güzel fırsatlar kayboldu. Seneler geçti. Cüretkâr İbrahim, hünkâra karşı beslenen hoşnutsuzluğu kendi lehine çevirdi. Rusya hami olarak kabul edildi. Tabiî bir düşmanın isyankâr bir esire gösterdiği bu yüz kızartıcı himaye, islâm âlemini infiale sevkketti. Mahmud'un elinde şahsî cesaretinden başka bir şey kalmadı. Etrafını dalkavuklar ve hainler almış. Bir ayaklanma onu tahtından ata bilir ve imparatorluğu nihai bir anarşiye sürükliyebilir. Türkiyenin mukadderatı Mahmud'un hayatına bağlı. İmparatorlukla o aynı günde ölecek ler. Avrupa ile Asyanın en güzel iki yarısını mezara kendisiyle beraber göürecek olan bir prens için bu büyük ve mukaddes bir âkibet!

21 Haziran 1833

Saat on birde eski sarayın iskelesine yanaştık, sarayı kuşatan dar sokaklara girdik. Önünden geçerken divanı hümayûnu gördüm. Burası, içinde veziriâzamın oturduğu ve imparatorluk siyasetine müteallik işlerin görüldüğü yer. Bu yer, sahne teşkil ettiği hâdiselerin bıraktığı intibadan başka hiç bir hususiyet taşımıyor. Binanın karakterinde, için de, geçen nice kanlı faciaları hatırlatan bir şey yok. Dıştan merdivenli, Hint ve Çin usulü oyuntulu sayvanı bulunan, ahşap, boyalı bir büyük saray. Daireler çıplak ve zemin leri hasır kaplı. Oradan sarayın korkunç kapısının açılıp, dışarıya vezirlerin, hatta padişahların kanlı kellelerini kus tuğu meydana indik. O kapıdan, hiç bir engele rastlama-

dan geçtik. Halk, sarayın dış bahçesine girebiliyor. Ulu ağaçlar dikili bu geniş bahçenin solunda, şarkkâri hiç bir hususiyet taşımıyan, modern yapılı, çok güzel bir darphane binası var.

Darphanenin müdürü olan Ermeniler bizi karşıladı ve saray hesabına yaptırmakta oldukları mücevherlerin saklı bulunduğu çekmeceleri açtılar. Bir inci ve elmas yağmuru, bir imparatorluğu sömüren zavallı servetler! Bir devlet medeniyeti miydi, gerçek ve yaratıcı servet olan toprak ve itibar, yerlerini bu ideal zenginlik örneklerine bırakıyor. Orada az kaldım. Saray adamlarıyla, kabul günleri elçiler hariç, hiç kimsenin giremediği sarayın son avlusuna girdik. Bu avluyu, sarayın muhtelif parçaları, birbirinden ayrı köşkler çepçevre kuşatıyor. Bunlar harem ağalarının, muhafızların, kölelerin oturdukları yerler. Çeşmeler ve ağaçlar bu avluya serinlik ve gölge veriyor. Üçüncü kapının önüne geldiğimiz zaman, kapı kemerinin altında bekleyen muhafız askerler bizi içeri sokmak istemediler. Rüstem bey muhafızların âmidi olan subaya kendini tanıttırdı ise de, nafile, Adam, emir aldığını, eğer beni içeri bırakacak olursa, başını tehlikeye koyacağını söyledi. Üzgün üzgün geri döndüğümüz sırada, darphaneden avdet etmekte olan kesedar efendiye tesadüf ettik. Saraydaki ikametgâhına geliyordu. Rüstem beyin ahbabı olduğu uiçin, yanımıza geldi, müşkülâmüzü sordu, öğrenince, peşisıra yürümemizi söyledi, bizi hiç güçlük çekmeden içoğlanlar avlusuna soktu.

Öteki avlular kadar geniş olmayan bu avlunun etrafında, damları gayet basık, köşk biçiminde saraylar var.

Bu binaların sağ tarafında mutfaklar. Bu mutfakların büyüklüğü hakkında bir fikir edinebilmek için, padişahın, bütün saray mensuplarını beslediğini, sarayda yemek yiyenlerin sayısı günde en az on bini bulduğunu bilmek lâzımdır.

Mutfak binalarının biraz önünde, zemin katı bir galeri ile çevrili, şirin bir küçük saray var. Burası içoğlanları dairesidir. Saraya mensup aile çocuklarını ve sarayda veya imparatorluk idaresinde vazife alacak olan genç köleleri padişah burada okutturur. Vaktiyle bizzat padişahlara ikametgâh vazifesi görmüş olan bu binanın içi de dışı da bol miktarda yıldızlı kabartmalarla, oymalarla süslüdür, Bununla beraber bu süsled zevksiz değildir. Tavanlar, Fransanın ve İtalyanın en güzel saraylarının tavanları kadar müzeyyendir. Zeminler mozaiktir. Bina hemen hemen aynı büyükklükte bir çok odalardan mürekkeptir.

Hepsi Rüstem beyin eski talebeleri olan içoğlanları onu sevinçle karşıladılar. Gelmesi uzun zaman beklenen bir baba, ancak bu kadar muhabbetle karşılanabilirdi. Bu çocukların gösterdikleri çok dan sevgi, Rüstem beyin gözlerini yaşarttı. Bu içten gelme ve samimî sevgi ve minnet ifadeleri beni de rikkate getirdi. Çocuklar, Rüstem beyin ellerine, eteklerine sarılıyorlardı.

Rüstem bey! Rüstem bey! diye birbirlerine haber verdiler. Hepsi heyecandan ve sevinçten yüzleri kıpkırmızı, dostlarını karşılamağa koşuyorlardı. Rüstem bey ellerinden kurtulamıyordu.

Bu delikanlılardan beş altısı bizi ellerimizden tutup her tarafı dolaştırdılar. Sonra teneffüshanelerine götürdüler. Burası, dört tarafında, musluklar ve kurnalar bulunan bir köşk. İçinde çepçevre sedirler var. Bir merdivenden kilere iniliyor. Orada, içoğlanlarının emrinde müteaddit köleler, daimî surette çubuklar için ateş, kahve, şerbet, su ve buz hazır bulunduruyorlar. Teneffüshanede her türlü oyun vasıtaları var. İçoğlanlarının bazıları şatranç oynuyorlardı. Bize şerbet ve dondurma ikram ettiler. Sedirlere uzanıp, uzun uzun konuştuk. derslerinden, terakkilerinden Avrupa siyasetinden, idaratorluğun istikbalinden bahsettik. Bu mevzuda çok güzel konuşuyorlardı. Şimdiki durumlarından üzüntü ile bahsediyorlar, padişahın, giriştiği ıslahat teşebbüslerinde muvaffak olması için temennilerde bulunuyorlardı. Bir memleketin yeniden dirilmesi hususunda, bu çocukların bakışlarında ve sözlerinde gördüğüm ateşliliği başka hiç bir yerde görmedim. Kendilerine istiklâlden ve nurdan bahsedilen gençİtalyanlar, bunlardan daha fazla heyecan gösteremezler. Biz konuşurken, hepsinin yüzü gülüyordu. En büyükleri belki yirmi, yirmi iki yaşında idi. En küçükleri on iki on üç yaşında vardı. Greenwich'deki bahriye yetimleri evi müstesna, başka hiç bir yerde, bu çocukların bazılarındaki fevkalâde güzel yüzü görmüş değilim. Bizi bir türlü bırakmak istemiyorlardı; gitmelerine müsaade edilmiş olan noktaya kadar bizi teşyi ettiler. Rüstem beyden ayrılırken bir kaçının gözleri yaşarmış.

Bu müddet zarfında, kesedar efendi, gidip haremağalarını ve bahçe muhafızlarını görmüş, nereye girmek isterse bırakmalarını söylemişti. Avlunun nihayetinde içoğlanları dairesinden biraz ötede, yine ortasında, manzarayı kapayan geniş bir bina görülüyordu. Bu zat sultanların ikamet ettikleri bina burasıdır. Ziyaret etiğimiz saraylarla köşkler gibi, bu binanın etrafı da dar. larm imtidadından hasıl olan bir galeri ile kuşatılmıştır. Bu galeriye, dairelerin sayısı kapıları ve pencereleri açılmaktadır. Saray bir zemin katından ibaret. Methal vazifesi gören ve müteaddit odalara çılan büyük divanhaneye gidik.

Kesedar yanımıza geldi, bizi sarayı hazine dairesi karşısı

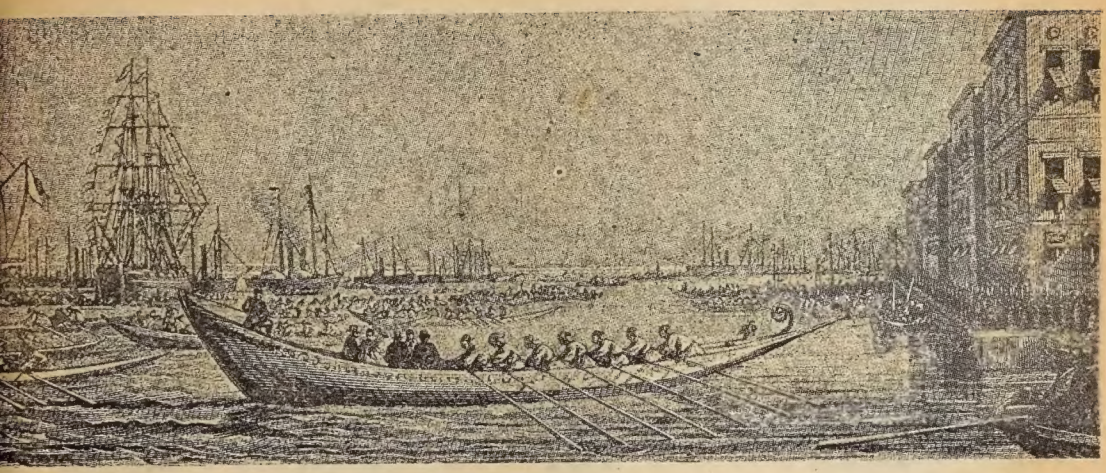

Boğaziçinde yelkenliler ve pazar kayıkları.

a bulunan kendi hususî daire-ne götürdü. İçinde, imparator ığun kurulduğu tarihten beri oplanmış hesapsız servetler gö ülü bu hazine, kârgir, bü-ük bir bina. Binanın kendisi eminden pek az yüksek, ka lar basık, odalar yerin altın-a, Kırmızı boyalı büyük tah- sandıkların içinde altın ve ümüş paralar duruyor. Her afta, imparatorluk işlerine harcanmak üzere bu sandıklardan bir kaç tanesi çıkarılıyor. Revakın altında bir kaç sandık duruyordu. Hazine dairesine girmeyi istemedik. Denildiğine göre, altın ve gümüş paralardan başka hazinede yığın yığın inci ve elmas varmış. Padişahların, servetlerini daima hazineye koyup, ancak devlet son derece sıkıldığı zaman, çıkarmak itiyadında bulundukları düşünülürse bunun doğru olması ihtimali vardır. Fakat kıymetli tarşların teşkil ettiği bu servet sadece itibarî dir; zira padişah bunları satmağa kalkışacak olursa, piyasaya dökeceği bu pek fazla miktarda servet hiçe inecektir. Binaenaleyh, hünkârın maliye si için hudutsuz gibi gözüken bu servet kaynağı belki de hakikatte bir servet değildir.

Yeni Tarih Dünyası Ciltleri

Yeni Tarih Dünyası, yeni yıla, birinci cildini tamamlamış olarak girecektir. Birinci cildimizin içine Özel sayı olarak neşrettiğimiz ve bir hafta içinde ikinci baskısını yaptığımız Atatürk 15. ölüm yılı hâtırası ile hazırlamış olduğumuz (Yeni Tarih Dünyası 1954 Yıllığı) da dahil edilecektir. Bu suretle, mecmuamızın sekiz sayısı ile her biri iki mecmua hacminde olan Özel sayılarımız ile birinci cildimiz 12 fasikülü ihtiva edecek bir hacimde olacaktır.

Yeni Tarih Dünyası cilt kapakları altın yaldızlı ve bez kaplı olacaktır.

Cilt kapaklarımız hazırlanmaktadır. Taşra okuyucularımızın bayilerine şimdiden sipariş etmelerini tavsiye ederiz.

Atatürk'e ait hâtıralar :

Atatürk ve Hatay

Türk milletinin bütün büyük meselelerini halleden Büyük Atatürk.

Anlatan :
İlk Hatay devlet reisi ve Antakya Milletvekili
Tayfur SÖKMEN

Atatürk'ün bütün varlığiyle benimsediği «Hatayın kurtuluşu» dâvasında, daha ilk gün den - hattâ birbirlerini şahsen görüp tanımadıkları halde - en fedakâr ve idealist mücadele arkadaşı olmak bahtiyarlığına eren ve böylece bilâhare ilk ve son Hatay devlet reisi olan sayın Tayfur Sökmen, o günlere ait hâtıralarını rica ettiğim zaman, her zamanki asîl tevazuu ile bir hayli tered dütten sonra, sırf büyük Atanın namını bir daha minnet ve saygı ile anmak maksadiyle suallerimi cevapsız bırakmamak lütfunda bulundu:

İlk gördüğünyz günü hatırlıyor musunuz?

— Aziz Türk milletinin büyük evlâdı Atatürk'le 1921 senesinde şerefyap oldum. Ziyaretimizin sebebi; o sırada Fransız murahhası Mösyö Franklen Bouillon ile Türkiye arasında yapılmakta olan anlaşma müzakeresinde Hatayın da, Adana, Mersin, Osmaniye, Maraş, Antep ve Urfa vilâyetleri gibi - zaten ayrılmaz bir parçası olan - Türkiyeye iadesini temin edecek bir yol bulunmasını istirhamdı. İşte bu maksatla Atatürk'ü, dört Hataylı arkadaş, heyet halinde, ilk Büyük Millet Meclisi binasında, riyaset odasında ziyaret ettik. Büyük bir hüsnü kabul gösterdiler. İltifat ettiler. Her hallerinden, Hatay dâvasiyle ne kadar yakından ilgilendikleri beliriyordu. Maruzatımızı dikkatle dinledikten sonra;

— Hatay esasen misakı milimiz hudutları içindedir. Bu itibarla, Hatay'ın yapmakta olduğu müsellâh mücadeleyi, adım adım takip etmekteyiz. Bu sefer tamamen kurtaramazsak dahi, ora için Fransızlardan mümtaz ve muhtar bir idare temin ederiz. Gider, çalışırsınız!. Buyurdular.

Filhakika yapılan muahedede, Fransızlar bu mümtaz ve muhtar bir idarei kabul etmişlerse de, Hatay devleti teşekkül edinceye kadar, hakkiyle tatbik etmemişlerdi. Tatbil etmedikleri için, mücadele durmadan devam etti.

— Atatürk'ün Hatay dâvasiyle ilgilenişini belirten başka bir hâtıranız?

— 1918 de aktedilen mütarekeden beri Atatürk, Hatay dâvasını, tam mânasiyle kendine mal edinmişti. Bunu bilmeyen yoktur. Bu mevzuda anlatılarak hâtıralar da pek çoktur. Meselâ; Atatürk, Hatay dâvasiyle daha yakından meşgul olabilmekliğim için 1953 de beni Antalyadan müstakil mebus seçtirmişti. Bu seçimden sonra, bazı yakınları benim Hataylı olduğum halde, hiç ol-

mazsa o civardan meselâ Ada-
na, Antep gibi bir yerden de-
ğil de, Antalyadan mebus çı-
karılmış olmamın sebebini sor
dukları zaman, büyük Ata-
türk:

— Üzülmeyin, mesele basit-
ir... (L) nin yerine (K) i koy
nak zamanı yaklaşmıştır...
Cevabını vermişlerdir.

«Müstakil» mebus oluşuma
la mâna veremiyenler vardı,
Bunlar da: «Millî mücadelenin
bidayetinden beri Halk Par-
isinin içinde ve safında çalış-
mış bir kimsenin, neden bu
partiden değil de, müstakil me
bus yapıldığını» merak ede-
rek, Atatürk'e sordukları va-
kit, kısaca şu cevabı almışlar
dı.

— Bunun da bir hikmeti var
elbette...

Vaktaki, 936 da, Hatay dâva-
sının artık hal vakti geldiğini

Atatürk Afgan kralı Amanullah Han ile bir deniz gezisinde.

gören Atatürk, Mecliste bu yı-
lın açılış nutkunu verirken,
Fransızlarla aramızda muallâk
ta durup duran Hatay mese-
lesinin halli lâzım geldiğini a-
çıkça, bütün dünyaya ilân ve
ifade etti. İşte o güne kadar
İstanbulda faaliyette bulunan
«Antakya, İskenderun Muave-
neti İçtimaiye Cemiyeti» de
«Hatay Eğemenlik» cemiyeti-
ne inkılâp etti ve Atatürk'ten
hudut üzerindeki «Dörtyol»
da bir şube açarak çalışma em
rini aldı.

Bir kaç gün sonra, açılan
«Dörtyol» şubesi faaliyete geç-
tiği zaman, Fransızlar: «Hudut
üzerinde bir mebusunuz tara-
fından aleyhimize tahrikât ya
pılmakta olduğunu işitiyoruz.
Bu hal dostluğumuza aykırı-
dır.» mealinde şikâyette bu-
lundular.

İşte o zaman, Atatürk'ün
beni, «Müstakil» mebus yap-
tırışının sebebi de meydana
çıkmış oldu: Atatürk, Fransız
ların bu şikâyetlerine, kısaca
şu cevabı verdirmişti:

«Hudutta çalıştığı söylenen
mebus, müstakildir. Anayasa-
mıza göre, müstakil mebus is-
tediği yerde, istediği gibi ha-
reket edebilir. Bizim buna mü
dahale edebilmemize imkân
yoktur.»

— Atatürk'ün en sevinçli za
manını hatırlıyor musunuz?

— Muhakkaktır ki. yıllarca
üzerinde büyük bir himmet
sarfettiği Hatay'ın Anavatana
kavuşuşunun ilk merhalesini
teşkil eden müstakil bir dev-
let haline gelişini gördüğü an-
dır.

— Hatay dâvasının hayli en
teresan olanlarından birisi de
zannederim, sizin Türk tabii-

(Devamı 299 ncu sayfada)

Atatürk, Millî Mücadele yıllarında.

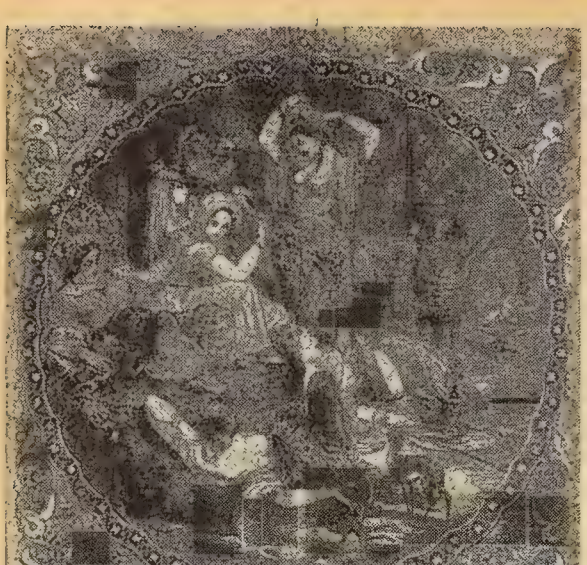

Şark deyince, garb âleminin ilk aklına gelen (Harem) idi ve haremi işte böyle hayallerinde canlandırıyorlardı.

Haremden Mektuplar: 6

II Bayezid'in harem ve sefahat alemleri

II. Bayezid'in oğlu Alemşah fazla içkiden mi öldü?

II. Bayezid'in genç yaşında ölen oğullarından birisi de, Saruhan sancağı beyi Alemşah'dır. Alemşah, II. Bayezid'in Gülruh kadından olan oğludur. Babası padişah olduktan bir müddet sonra, Menteşe sancak beyliğine tayin edildi. Orada uzun müddet sancak beyliği yaptı. Sultan Mahmud'un Saruhan sancağı beyi iken, ölmesi üzerine onun yerine sancak beyi oldu 1507 (913). Saruhan sancak beyi iken anası adına Akhisarda bir cami yaptırdı. Saruhan sancak beyliğine tayin edilişinden 2 veya 3 sene sonra öldü, cenazesi Bursaya götürülerek gömüldü.

Alemşah'ın, Osman Çelebi ve Ayşe Sultan adında iki çocuğu vardı. Osman Çelebi, şehzadeler mücadelesinde, Yavuz Sultan Selimin emriyle boğduruldu. Kızı Ayşe Sultan hakkında ise, hiç bilgimiz yoktur.

Bu mektuptan, Alemşah'ın genç yaşta ölmesinin sebebi anlaşılıyor. Alemşah içki ve eğlenceye çok düşkündür. Şehzade, maiyeti ile sık sık içki âlemleri tertip etmekte, gece gündüz eğlenmektedir. Oğlunun bu hallerini duyan II. Bayezit, çok üzülmüş, karısı Gülruh kadına: «Oğlunu zaptet» diyerek şehzadenin yanına göndermiştir.

Gülruh kadın, oğliyle bir sene mücadele etmiş fakat onu daldığı cenginü çiğane âlemlerinden vazgeçirememiştir. Şehzadeyi baştan çıkaranlar lalası, hocası, hekimi ile rikâbdarbaşı Yunus, kilârcıbaşı Hızır ulûfecibaşı İshak, eski sipahi oğlanları ağası İlyasdır.

Alemşah, zaman zaman maiyeti ve kapusiyle, şehrin dışındaki güzel mesire yerlerine gitmekte, Mehter vesair takımları getirterek, gece, gündüz, halkın gözü önünde içki içmekte ve sarhoş olmaktadır. Şehzadenin devamlı surette içki içmesinden faydalanan adamları, sancağı istedikleri gibi idare etmektedirler. Yolsuz ve kanunsuz işlere dair emirleri şehzadeden içki masalarında almaktadırlar.

Alemşah'ın lalası Subaşı İskender ile işbirliği yaparak, halkı soymakta ve ağır vergiler almaktadır. Halk kanunsuz vergileri vermeyince, fazla para alındığını ileri sürünce, yakalanıp hapsedilmekte ve zincirlere vurularak sıcak yaz günlerinde caddelerde dolaştırılmaktadır. Yolsuzluk ve düzensizlik o kadar ileri gitmiştir ki, herkes şehzade ve maiyetinden kan ağlamaktadır.

Böyle debdebeli bir hayat sürmek, gece gündüz saz ve içki âlemleri tertip etmek için, çok paraya lüzum vardı. Bu yüzden halk soyuluyordu. Şehzadenin eğlencelerinde o kadar çok israf yapılıyordu ki, zaman zaman kapısında çalışanlar maaşlarını alamıyorlar, haremi ve anasının ihiyaçlarını karşılıyacak zarurî masraflara harcanacak para bulunamıyordu.

Zavallı Gülruh kadın, oğlunu bu huyundan vazgeçirmek için, çok çalışmış, lalası ve diğerleri ile mücadele etmiş ise de, durumu düzeltmeğe muvaffak olamamıştır. Fazla içkiden, zaman zaman hastalanan şehzadenin hali, bedbaht anayı haklı olarak korkutmuş, yaptıklarını açıkça kocasına yazmak zorunda bırakmıştır.

Bu mektuptan, II. Bayezit devrinde, merkezde olduğu gibi, eyalet ve sancaklarda da idarenin bozulduğu, keyfi metodlarla halkın ezilip soyulduğu açıkça anlaşılmaktadır. Gül

Kâğıthane mesiresinde bir eğlence âlemi.

ruh Sultan ve kocası, Alemşahı yola getirmek için uğraşmışlar, nasihat etmişler, fakat şehzadeyi alıştığı kötü huyundan vazgeçirememişlerdir. Bu hal şehzadenin sihhatını bozmuş, genç yaşta ölmesine sebep olmuştur. İşte ölümün yaklaşmakta olduğunu çok iyi anlayan Gülruh kadın bu durumu şu içli satırlarla kocasına bildirmektedir:

«Allah tebareke ve taalâ, devletlû ve saadetlû sultanıma çok çok yıllar ömür versün, yerler ve gökler durdukça ins ü cinne sultan olub leşkerün mansur ve adüvlerin makhur olsun, âmin yarab el-âlemin. Ba'dehu benim devletlû sultanım, ben zaife ve cariyenüz bunca zaman devletlû sultanımın hak-ı pâyine yüz sürüyu hizmetde olub saye-i devletinede cemi' gam ve gussadan berî iken ahar emr-i padişahi ile gurbete müteveccih olıcak benüm saadetlû sultanım Allah ü taalâ emri ve Resul-i şer'i üzre oğlumu zapteyleyesin deyu bu yurmuşdu. Ol zamandan bu vakta gelince Allah-ı taalâ inayetiyle sultanım devletiyle elimden geldikçe hıfz ve zabt edüb lhamdilillâh sultanım devletinde yiğit oldu. İmdi benim sultanım bu yiğitlik eyyamında bir müsliman hayreden düş lala gerekti ki, oğlancuğumun dinini ve dünyasını ma'mur etmiye sa'yedüb daima hayra kılağuzlayaydı ve kapusunda olan müfpidleri sekedüb halk arasında intizam alub reaya riayet olunaydı, şimdiki halde bir lalası var ki, cemi' fesadı baş alub nedenlu müfsidler var ise, müttefik olub Allah-ı taalâ emri ve Resul şeriatı eksiğü değil heman kendu havasına tabi' olub oğlancuğumu dayima idlâl edüb kendumün hilâf-ı şer' ve örf muradın tamam ettirmek üzerine olub bazî nâ meşru' ve na ma'ruf muradların oğlum kulunuz kabul etmedüğü sebebden ahar lalası hocası olan müfsidle ve hekim olan münafık ile hamr içmiye tahrik idüb içirdiler nice içmek şol mertebede cemi' kapusu halkiyla bir saha raya iletüb ikişer çift tabi ve surna ve nakkare ile ve bakı sazlar dahi hem-çenan işleri oğlum kulunuz serhoş iken arzedüp tamam muradınca çok işler eder oldu. Cümleden biri budur ki, kapusu halkından İskender nam bir subaşıdan reaya gelüb şikâyet edüb bir kaç kimesneler İskender'in reayaya etdüğü hayf ve oğlum kulunuz malıma ettiği hiyaneti yirmi bin akçe mukataaya alalum dedikleri için deyen adamların dutub zincire habse çeküb ağustos günlerinde gü-

Bu resim, bir dervişin harem hayatını canlandırıyor.

neşe bırağub ol müslimanlara azab eyledi. Niçin İskender hakkında bunun gibi söz söylersiz deyu sebebi yardım etdüğünün bu ki, lalanın tımarlı İskender olduğu (?) subaşılığa karışık imiş. Oğlum kulunuzu koyub İskendersiz lalaya çok sa'yi varmış. Defterdar demiş ki, Yirmi bin akçeye İskender'in mahayifini vi relüm dedüğü sebebden defterdarla cenkedüb vermemek isteyüb ahar naçar olub kul ve kadı gönderilür olıcak yarar kul verilüb lala kabul etmeyüb kendu muradına tabi' olur, kul gönderüb tamam sa'yettiki, İskendere bir cerime, akçe çıkmıya, ahar cerimesi gâh yüz bin gâh seksen bin de yu söylenirken Ramazandanberu muttasıl cenkedüb ve kendü oğlum kulunuzun malına sa'yeder ve ne defterdarın şer 'ile örfle olan mala sa'yetmiye kor. Vallah benüm devletlû sultanım, bunun emsali çokdur, tafsili kabil değildir. İşde dânyasına sa'y bu veçhile ahiretine sa'y dahi şehir cani binde içürmekle olmayub bir ay mikdar olub gidüb muttasıl içirüb mariz olmuş naçar getürdüler bir ay mikdar var ki, hastalık çekti, sihhatine dönünce benim padişahım ne çek tüğümüzü Allah bilür. İmdi devletlû sultanıma malûm ola ki, bu fesadları etmekte lalayla içerudan rikâbdarbaşı Yunus ve kilârcıbaşı Hızır'dır ve taşradan hocası ve hekim ve eski ulûfecibaşı İshak ve eski sipahi oğlanları ağası İlyasdır ki, şimdi dergâh-ı muallâda bu fesadları lala ekser ettüğü ne sebeb bu oladır ki, âsitane-i devletden hükm-i cihanmuta' geldi ki biribirinizin maslahatına karışman deyu; lala hod nice fesadlar etmiş idi, oğlum kulunuzu tahrik edüb bunun gibi işler ettirdüğü ekseri evkat aklı başında olmaya,, lala kendu bildüğün ettire, ve hükm-i sultanî gelince fesadlar yanında kala, öyle olsa benim devletlû sultanım, ben zaife cariyenüz bu müfsidlerin fesadlarına tahammül edemeyüb niçin bunun bizi ifsad ettünüz, oğlancuğumun dinine zarar ve dünyasına noksan ettinüz, şimdiyedek hasıl harca vefa etmezdi ben ki anasıyım, bu yıl mikdardır ki, vazifem verilmedi. Sayir halkın dahi halleri böyledir. Siz harcı dahi ziyade ettünüz deyu incinüb haber gönderdim, zira bir gün ki, sohbette elli mikdar kaftan bağışlattırdı, baki harcı ona göre oldu. Böyle dediğüm için ve bundan evvel lala fesadlar ettikçe şunun bizi işler ider, oğlumun dinine ve dünyasına zarar gelecek nesneler tahrik eder ve malıma taksirlik eder, deyu haber gönderdiğimce incinüb demişler ki, bu sözleri kapu ağası Şemayil kulunuz ta'lim eder divan dahi gamzedüb ve bir kaç şerir havale edüb dil aşurub giderdiler, ben ceriyenüz dediklerümü andan anlayıb ettiler. Vallah ve billah benüm padişahım, anun hakkında ne dediler ise bühtandır. Andan sadık kulu dahi yokdur, sabih ve müslimandır. Benüm sultanım oğlum bulunun dinine ve dünyasına sa'yeder kulundur, ümmidimizdir ki, devletlû sultanım anı bu kapudan irağ etmiye. İmdi oğlum devletlû sultanımın kulu ve benüm ömrüm hasılıdır, gayet havf ederim ki, bu müfsidler kendular havasında nagâh telef edüb beni mağbun ideler. Devletlû padişahım, benim feryadıma meded eyle Allah-ı taalâ azameti için ve Resûlullah ruhiycün ve devletlû hatun cariyen lalası ve hocası hekimi ki, fesada ehillerdir, giderüb sultanımın kulları ve dânişmendleri çok ve bir kul dahi ve bir dânişmend dahi gönder ki, lalalık ve hocalık etmekten dinine ve dünyasına yarar kişiler olub oğlum kulunun dinine ve dünyasına yarar hayır nesneler ilka edüb ve ta'lim edeler. Benüm devletlû sultanım hazret-i Resulullah ruhiyçün ve devletlû başın sadakası te'hir etmeyüb oğlancuğum kulunun kapusuna eyu müslimanlar gönderesiz ki, bu kişiler gelelidenberu halimiz mükedder oldu, beni analıkdan çıkardılar, bildiklerin edüb kendu faydelerine sa'yederler. İmdi devletlû sultanım, eğer bu yedi aded kimesneler ki gitmiyeler oğlum kulunuzun kapusunu tamam bozarlar. Benim devletlû şultanım, halimize terah-

(Devamı 299 ncu sayfada)

Haremde günler, işte böyle geçerdi.

Macaristanda Türk Dünyasının Son Günleri

150 yıl hâkimiyet kurduğumuz Macaristandan Osmanlı İmparatorluğunun alâkayı kesişi münasebetiyle bir Macar muharririnin yazdığı bu yazı, bir çok bakımdan ibretle okunmaya değer bulmaktadır.

Yazan: Pâsztor Arpâd
Çeviren: Sadettin PİRALİ

13 Mayıs 1738 günü Vidin Paşası, Albay Kohbenberg'e bir muhtıra tevdi ederek, emri altındaki birliklerle beraber «Adakale» yi terketmesini bildirmişti. Türk topçusunun şiddetli ve devamlı ateşi karşısında, aşağı Tunada kuvvetli kale bedenleri ile müstahkem bir mevki haline konulmuş olan bu küçük ada daha fazla mukavemet edememiş, Adakale o tarihte Türklere teslim edilerek Avusturyalı muhafızları Belgrada çekilmişlerdi.

12 ağustos 1913 günü öğleden sonra saat 3 de Karaşso - Szörény valisi Dr. Medre Zoltân, beraberinde muavini İsekutz Aurél, Oraşova baş müddeiumumîsi, iki protokol memuru ve dört tane de muhafız jandarma olduğu halde, Adakaledeki en büyük Türk idare memuru olan Şerafeddin beyi makamında ziyaret ederek, Adayi Macar hükûmeti namına teslim almağa memur edildiklerini resmen bildirdiler.

1738-1913! yüz yetmiş beş sene sultanın hilâlli bayrağı Macar hududunun karşısında dalgalanmıştı. O zamanlar Türkiye büyük ve kudretli idi. Zafer destanları, uzun mazi yılları boyunca, tâ Koca Süleyman devrine kadar uzanıyor, Türk istilâsı prens Öjen'in «Der edle Ritter» İstiklâl harbinden başlayıp, Macaristanın yarı topraklarını boyunduruk altında tutuyordu.

Türklerin uzun süren bu hâkimiyetleri hiç bir iz bırakmadan gelip geçemezdi. Filoloğun Türk - Macar dilleri arasındaki akrabalık iddiaları her nekadar doğru değilse de, bu asırlık temas ve komşuluk ne de olsa, Türk - Macar kardeşliğini takviye etmiş, muhakkak olarak manen Türk - Macar akrabalığının doğmasına vesile teşkil etmiştir.

Adakalede son Türk muhafızlar.

Şimdi, alelâde bir idarî formalite uzun asırların lejandına son vermiş oluyor. 12 mayıs 1913 tarihi büyük bir gündür! Çünkü, netice itibariyle küçük ve komik de olsa, bu tarihte Adakaleyi geri aldık. Orta Avrupanın şark hudutlarında, Türk istilâsı altında kalmış olan son nokta burası idi.

Ne hatıralar, ne hikâyeler, ne çocukluk hatıraları ve maziyi hatırlatan her şey, vali Dr. Medre Zoltân'ın teşebbüsü ile bir daha geri gelmemek üzere ebediyen silinmiş bulunuyor.

Balkan ittifakı devletlerinin galip top ve kılıçları, Türk ordusunu kana boğarak İstanbulun yakınlarına kadar sürdü ve Balkanhlar vaktiyle kaybetmiş bulundukları eski topraklarına kavştular. Paşalar kaçtı, kahvehaneler kapandı, harem daireleri dağıldı, camiler artık «Allahın evi» olmaktan çıkarak herkesin gezip görebileceği birer müze oldular.

Adakalede Türk kadın kıyafetleri.

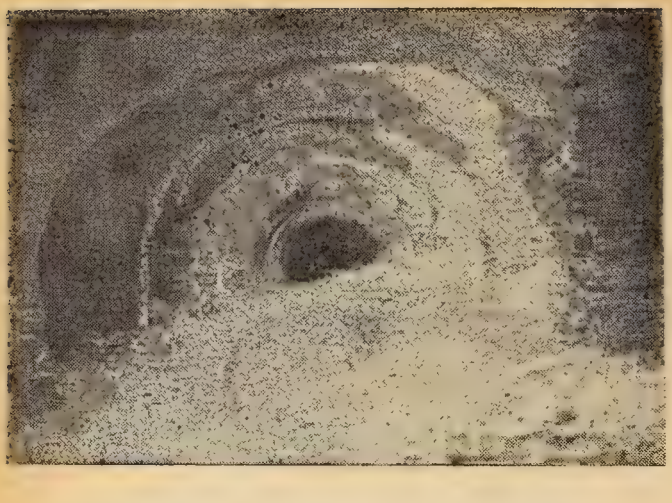

Adakalede Türk idaresinden kalma kemerler.

Top seslerinin gürültüsünden başka bir şey duyulmayan bu illerde şimdi sultan her şeyi kaybetmiş olduğu halde, hayal meyal hatırlanan bu bir damlacık Ada, Türklerin elinde bulunuyordu. Burada ne top sesi, ne de askerlerin zafer nâraları duyuluyordu. Sadece Adayı saran Tuna nehrinin efsa nevî mırıltıları kulakları okşıyordu.

1500 metre uzunluğunda ve 400 metre genişliğinde olan bu minicik Adada, eski devirlerden kalma yığın kale harabeleri arasında yerleşmiş oturan 650 nüfus müslüman, her gün küçük mescidin minaresinden Allahın büyüklük ve kudretini öven müezzinin okuduğu ezanı dinliyerek mes'ut ve mütevekkil yaşamışlardı.

O kadar sevimli olmasına rağmen, Adakale kadar sefil ve fakir bir adacık daha dünya yüzünde mevcut mudur acaba? Bu Ada Türklerin eline geçtiği günden itibaren, Sultanın yardımı ile yaşamıştır. Öğretmenin maaşından, mektepli çocuğun kitabına kadar bütün masrafları Sultan öderdi. Harabeler arasında, yer yer fışkıran Allah vergisi bitkilerin yanısıra kurdukları küçük kulübelerde oturan Ada halkı, vergi vermez, gümrük nedir bilmezdi. Adakaleliler askerlik vazifesinden de muaf idiler. Böyle daha bir çok imtiyazlara sahip olan Ada halkı, günün uzun saatlerini kahvehanelere toplanarak sohbetle geçirirlerdi. Burada unutulup kalmış olan son Yeniçerilerin torunları, Tunanın mavi dalgalarına bakarak Allahın azamet ve kudretine hayran olup, Sultanın ömrüne dua ederek yaşarlardı.

Bu adamlar büyük İmparatorluğun çökmekte olduğunu nereden bileceklerdi? Bir zamanlar dünyayı titretmiş olan Türk akıncılarının, kanlı savaşlardan sonra, ağır kayıplara uğrıyarak Marmara kıyılarına kadar perişan bir halde kaçmış olduklarından haberleri bile yoktu. Onlar zaten böyle şeylerle alâkalanmazlardı. Mesut bir sükûnet içinde, nargilelerinin tokurdularını dinlerken hâlâ İstanbuldaki hükûmetin kudret ve ihtişamı rüyasını görüyorlardı.

Bulundukları yerden Macar hududu bir taş atımı kadar yakın olduğu halde, karşılarında ki Orsova şehrinde kadınlar son moda kıyafette gezerlerken, onlar hâlâ Vidin paşasının zamanındaki kılıklarını değiştirmemişlerdi. Erkekleri de kadınlarından pek farklı değillerdi. Karşı sahile geçmek için bir kayık yapmak, hiç birisinin aklına gelmemiş olacak ki, zarurî ihtiyaçları sebebile nehri aşmak icap ettiği takdirde, Adaya uğrıyacak yabancı bir kayıkçı beklerler, böyle bir vasıta buldukları takdirde, öteki sahile giderek işi olan işine bakar,, diğerleri de Türkiyenin Avrupa kıtasındaki ıssız serhad topraklarında âvare dolaşmağı zevk sayarlardı.

Gümrüğe tâbi olmadığı için ucuz olan metalarını, haftanın üç gününde Orsova'da kurulan Türk pazarına getirip satarak, onların parasiyle kahve, şeker ve bilhassa tütün satın alırlardı. Adakale halkına verilmiş olan imtiyazlar, Avusturya - Macaristan kraliçesi Mari Terez tarafından tanınmıştı. Bu sebeple Adanın idaresi ister Türklerin, isterse Macarların elinde bulunsun, durum onlar için farklı olamazdı. Bu adamlara göre en mühim mesele günlük nafaka temini, yani rahat ve sâkin yaşayabilmekti.

Her yeniliği şark katalizminin doğurduğu «neme lâzımcılık» ile karşılarlar, şayet günlük gecimlerine zorluk verecek bir hâdise olursa, o hâdiseyi bertaraf etmektense, eşyalarını sırtlayıp, o zamana kadar saadet içinde yasadıkları Adayı sessizce terkedip, başka yerlere göç etmeyi tercih ederlerdi. Bu yüzden orada şimdi sadece kale harabeleri, kemeleri yıkılmış yeraltı dehlizleri binlerce küçük çiçek acar ve bani gül fidanları, kalabalık sürüler halinde oradan, oraya koşuşan aç farelerden başka bir şey kalmadı.

Bu güzel olduğu nisbette, varlıksız ve fakir olan küçük Ada dayı imara kalkmak doğru olmaz. Orası, bir müze gibi bu haliyle muhafaza edilmelidir. Şayet Adakale bugünkü haliyle bırakılacak olursa, Avrupa kıtasının en garip bir noktası olarak yabancıların dikkatini üzerine çekecektir. Bu yüzden zengin turistler kafile halinde burasını ziyaret edecekler ve biz Macarlar da Türkler

lacaristanda Türk işçileri tarafından yapılmış tarihî bir esti.

on hatıralarının maddî semelerini görmüş olacağız.

Bana kalırsa bu Adaya ne skerî kuvvet, ne de janadrma nderilmemelidir. Adakale fzî olarak Macar toprakları- ilhak edilmiş bulunsun, fakat Macar idare ve hâkimiyeburada kendini hissettirmen. Burası, bundan sonra da ne Sultanın idaresi altında miş gibi olsun, orijinalitesi zulmasın. O unutulmaz se- cazibesi, soluk şarklı yüzü, nlerce çiçek açan yaban gülri kaybolmasın. Orada, eski n olduğu gibi Sultanın meurları işlerine baksınlar. Un cübbesile beyaz sarıklı ho, şa'şaalı ünvanı ile mülkiye niri orada kalsın. Mektebi yi Türklerin olsun, Adakalen saf ruhlu insanları temiz ılplerinde yine büyük ve ametli Türkiyenin inanç ve vgisini yaşatsınlar.

Çünkü; kimbilir? Belki müzinin dediği gibi, Allah hakikaten büyük ve kadirdir. İhtimal, Muhammed de sahiden Allahın biricik ve sevgili Peygamberidir?

Efsaneyi ve maziyi sevmek onlara hürmet etmek lâzımdır. Zira onlar bize dünden kalma hatıralardır. Biz, insanlar hatıralarda kendimizi görür ve onun için maziyi severiz.

★

Haziran 1913 tarihli Szâzadok Legendai (Asırların Lejandı) isimli eski bir Macar dergisinde kırk sene evvel yayınlanmış olan bu makaleyi, tarihi değeri bakımından tercüme ederek sütunlarımıza aktarmayı faydalı bulduk.

Ecdadımızın dökülen mübarek kanları bahasına şanlı Türk bayrağının himayesi altında bir buçuk asırdan fazla bir zaman yaşamış olan Macaristandan, elimizde kalan son parçacığın da hangi şartlar içinde ve nasıl geri alınmış olduğunu tesbit etmesi bakımından dikkate şayan olan makalede, «Balkan muharebesi» faciası canlandırılmakta, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü karşısında, serhad boyundaki bir avuç Türkün hali, anavatanla olan münasebetleri ve dolayısiyle saltanatın dirayetsiz ve kifayetsiz idaresinin küçük fakat düşündürücü bir örneği belirtilmektedir.

Mühim olan diğer bir cihet de, asırlar boyunca sürmüş olan istilâ ve hâkimiyet devrinin sona erdiği günlerde Türkler hakkında izhar olunan sıcak ve samimî duygulardır.

Ecdadımızın bu diyarlarda soyguncu bir müstevli olarak değil, vakarlı bir efendi gibi adaletle idareyi ellerinde bulundurmuş olduklarına en kuvvetli delil, İmparatorluğun çök mekte olduğu feci günlerde yazılmış olan bu makalede, muharririn Türklerin Macaristanda kaldıkları günlerin, Macarlar üzerindeki tesirlerinden bahsederken, bu tesirin, dostluk ve kardeşlik hislerinden ibaret olduğunu itiraf etmiş olmasıdır.

Macaristanda Kirli Baba Türbsi.

Muharririn son satırları, genç nesil için bir ibret dersi olacak mahiyettedir. Bundan kırk yıl evvelki Avrupada herkes tıpkı bu makalenin yazarı gibi düşünüyor. Türkiyenin artık ölüme mahkûm bir «Hasta adam» olduğu kanaatini taşıyordu.

Şayet muhterem yazar, «Türkiye Cumhuriyetinin» kuruluşunda hayatta idiyse, nekadar yanılmış olduğunu anlamıştır herhalde...

Tarihe şan vermiş kahraman bir millet, velev çok ağır «hasta» da olsa, ölmez! Başından sonuna kadar her sayfasında saygı ile menkıbelerini yazan tarih, onu yaşatmak için kâfi bir müeyyidedir.

Atatürk'ün 15. Ölüm Yılı Hâtırası

Mevcudu pek az kalmıştır. Edinemiyenlerin şimdiden sipariş etmelerini tavsiye eseriz.

Yabancı Göziyle

Kibar Bir Türk Kadınının Bir Günü

Yazan :
Myrien Szumlarska

Çeviren :
Mahir BÜLEND

(Lecture Pour Tous adlı dergiden, İkinci Meşrutiyet inkılâbını takibeden günlerde yazılarak o zamanki inkılâptan önce kadınlarımızın yaşayışını az çok doğru müşahedelerle naklettiği için iktibas ettiğimiz bu yazı, İstanbul'da bulunduğuna, belki de burada doğduğuna ihtimal verdiğimiz bir Lehli kadın tarafından yazılmıştır. Garplıların bizi nasıl görmek istediklerini belirtmesi itibariyle dikkate değer)

Sabahın alaturka saatle dördüydü. Yani, şu ilkbahar ayında, alafranga dokuz... Bilindiği gibi Türkiyede saat güneşin doğuşuna, batışına göre hesaplanır ve mevsimlere göre değişir. Sırma işlemeli perdelerin arasından bir ışık demeti, altın bir ok gibi süzüldü ve Mehmet Nuri Paşa'nın bu geç vakte kadar cibinlik altında uyuyan karısı Hikmet hanımın pirinç karyolasındaki parmaklıklardan birinde kıvılcımlandı.

Hoş bir karışıklıkla yerleştirilmiş dağınık eşyayı sıcak bir ışık aydınlattı: Kocaman bir aynalı dolap, yaldızlı bir küçük geridon, üstünde epey zamandanberi işlemekten kalmış bir rakkaslı saat, gelişi güzel atılmış yassı ve yuvarlak yastıklar yerdeki hasırlar üzerinde... Sonra, yavaş yavaş yerini değiştirdi ve uyuyan kadının siyah saçlarını aydınlattı.

Kuvvetli ışık, genç kadının uykusunu dağıttı. Kımıldadı: kirpikleri aralandı ve hafifçe kırpıldı. Güneş ışığı, mat ve beyaz alnına geldi kondu: O zaman Hikmet hanım büsbütün uyandı. Yorganlarını atarak doğruldu ve siyah dantellerle süslü sarı geceliğiyle yatağının içinde oturdu.

Nişantaşının, herbiri öbürüne benziyen eskimiş fildişi sarılığında kaplamaları ve yeşil, pembe, leylâki boyalariyle sıralanmış konaklarında Osmanlı kişizadelerinin oturduğu bu mahalle o kadar sessizdi ki, dışarıdan en küçük bir ses aksetmiyordu. Konağın içinde de, Uyuyan Orman Güzeli masalındaki kaleymiş gibi herkes uyumuş görünüyor, beyaz revaklarla süslü avludan en uzak köşelere kadar kapı perdeleri ve halılarla yatak cariyelerin ayak sesleri sağırlaştırılmış olduğundan hiçbir ses duyulmuyordu. Böyle boğulmuş, pamuklaşmış bir sessizlikte cidden insana ıstırap veren birşey vardı.

Ama Hikmet hanım, bu esrarlı sessizliğe alışkındı. Birkaç dakika, kendisine uykusunda gülümsemiş olan rüyâya nefsini bırakır göründü. Nihayet uyuşukluktan sıyrılmağa - pek yavaşça - karar verdi. Avuçlarını üç defa birbirine şaklattı. Genç kadın, her sabah Çerkes cariyesine bir fincan kahve getirmesini böyle emre-

erdi. Saadet, şarktaki her izmetçi gibi yavaş, fakat fe-akâr bir câriyeydi. Bir yarım aat geçti. Câriye henüz hanı-ının emrine cevap vermeğe enezzül etmemişti. Her za-an, hiç de sabırsızlanmadan atağında kalmağa alışık olan Hikmet hanımı böyle bir ağır-k kızdırmadı.

Nihayet Saadet göründü ve aymak denilen lezzetli kre-nayla mis gibi kokutulmuş ahveyi sundu. İncecik fagfur incan bir Isfahanlı nakkaşın seri sanatı olan altın ve gü-nüş işlemeli şaheser bir zar-a konulmuştu. Ne korkunç ezat! Bu zarif fincan, etrafı arıyla çevrili kırmızı ve ye-il süslü, Alman yapısı gayet aba, son derece çirkin bir e-naye tepsiye konmuştu.

Genç kadın, tasasız, ne vak i, ne havanın nasıl olduğunu umursamadan, dudaklarının ıciyle, kaynar kahvenin tadı-ı çıkarıyor. Birkaç adım ile-ride, ayakta, Saadet, hanımı-na gülümsüyor. Fincanın için-de koyu telveden başka birşey kalmayınca Hikmet, «ma'bed-i nevm» den indi ve işte şimdi yalın ayak, salına salına pa-buçlarını giymiş, hulyalı bir halle odasının dört duvarı a-rasında geziniyor...

Bu gün de, genç kadının ev-lendiğindenberi geçirdiği her güne benziyecek; âvâre ve bom boş saatler, evvelki ve daha evvelki günküler kadar, geç-mekte ağır davranacaklar. Ni-tekim Hikmet hanım da, gün-lük işlerine başlamakta kat'iy yen acele etmiyecek; üzeri Kur'andan alınmış bir âyetle işlemeli bir yastığı seçer, bağ-daş kurar ve geridonda duran sarı kaplı bir kitabı alır. Ora-da Paul Bourget'nin son roma nı, Verlaine'in eserleri, Swin-burne'ün bir cildi, Nietzsche veya Schopenhaurer'den bir ki tap yanyana dizilmiştir. Zira her Osmanlı kişizadesi gibi, Hikmet de tam bir Avrupalı kültürü almıştır. En az üç ya bancı dil bilir, Paris'teki «ye-ni neşriyat»la ilgilenir ve «fel-sefî cereyanlar»ı takibeder.

Lecture Pour Teus'un neşrettiği resimlerden bir sahne.

İşte birdenbire, saçları baş örtüsiyle kapalı, tırnakları kı-nalı bir ihtiyar kadın, sessiz adımlarla içeri girdi. Bu, Meh met Nuri Paşanın dadısı Emi-ne'dir ve genç hanım, pek de sebepsiz olmayarak, onun gam mazlığından kuşkulanmakta-dır.

Emine, sarı kaplı kitaba sin-si bir göz atarak: «Ne okuyor-dunuz hanımefendi?» diye iti-matsız bir sual sordu. Zira, eski müslüman taassubu için-de, kâfiristandan gelen herşe-yin şeytan icadı ve günah ve-silesi olduğuna inanır.

Kendini toplıyan Hikmet: «A, ehemmiyetli birşey değil, alafranga yemek tarifnamesi»

cevabını verdi.

— Alafranga... Hep alafranga... Ya Kur'an-ı Azimüşşan, hanım? Ya Kur'an-ı Kerim bugün ne diyor? Ben okumak bilmem, benim yerime siz bakar mısınız? İstediğiniz yeri açın ve bana sağ sayfanın altında yazılı olanı söyleyiverin..

Hikmet, ihtiyar kadının arzusunu yerine getirdi. Mukaddes kitaplarının rastgele seçilmiş bir yerindeki ibarelerden bir keramet uman, bir ümit ve cesaret bekliyen, bir nasihat alan Şarklılarca pek değerli bir oyundu ve o, buna başvurmadan tek gün geçirmezdi. Bunun üzerine Hikmet hanım, Kitâbı Aziz'i açtı ve gözleri şu âyet üzerinde durdu: «Ektiğin taneden fazla mahsul almıyacaksın, çok defa olduğu gibi, hak kavmin gıdası olarak halkedildi» (XXXIII. sure).

İhtiyar dadı, pek iyi anlamadı, ama alelûsul bir «Maşallah» yerleştirdi. Sonra:

— Ya sizin için Hikmet hanım? Kur'an sizin için ne buyuruyor? diye sordu.

— Bilmem ki, diye cevap verdi. Hikmet, daha bakacak vakit olmadı. Kahvaltıdan önce abdest almak istiyordum da. Benimle hamama gelir misin Emine hanım? Bilirsin, senin hizmetinden ne kadar hoşnudum...

Hanımına hamama kadar refakat etmek fikri, kadını mestetti. O kadar ki, Kur'anı da unuttu. herşeyi önceden bildiren âyetlerini de.

Hikmet sırtına uzun ve dalgalı bir entari geçirdi, mermer döşemeyi örten ortası kırmızı mavi dokumalı halılar, ince örgülü hasırlar üstünde kayan adımlarla dehlizleri geçip hamama yollandı. Hiçbir kapı açmağa hacet yoktu. Çünkü odaların medhalleri, hattâ yatak odalarının da, hep arapkâri perdelerle yarı örtülüydü. Hepsi ayni açık renge boyanmış duvarlarda hiçbir resim yoktu, muhteşem dokumalarla kaplı ağır eşya üzerinde kırılıp dökülecek bir biblo da mevcut değildi. Yalnız şurada burada, Kur'andan bir âyet işleme veya nakış olarak camlanıp asılmıştı.

Bir Osmanlının başka herşeye tecihen sevdiği ve gecikmekten hoşlandığı tek yer, hamamdır. Kubbe şeklinde ve ufak cam pencerelerle delinmiş damından süzme bir ışık alır. Deniz kabuğu biçimindeki büyük ve baştan başa beyaz mermer duvarlara dayalı kurnalardan pirinç musluklarla sıcak sular akar. Hamamın orta yerinde mermer bir havuz vardır. İçi soğuk suyla doludur ve peştemallar yüzer. Peştemalcılar bunları uğuşturmakta kullanır. Salonun bir köşesinde devamlı bir etüv sıcaklığı hüküm süren gayet mahrem bir köşe vardır. Orad mangal denilen ve eski buhur danların irisinden bakır ve ateşlik yükselir. Kırmızı külten bir yatak üzerinde küme küme sakızlar, ateşte eriyerek hafif ve hoş kokulu bir buhar yayarlar ki, bu koku, afyon buharını hatırlatan ağır bir bohurla birleşir.

Vakit vakit Emine, mangala bir iki şeffaf tane atıyor ve çabucak, kurnalardan birinin başına oturup ihtiyar kadının hayli ustası olduğu ihtimamı sabır ve itaatle bekliyen hanımının yanına koşuyor. Üzerine tas tas berrak ve sıcak su döküyor, güherçilesiz beyaz sabunla köpürte köpürte ovalıyor. Sonra genç kadın, kurnanın başından ayrılarak yavaşça havuza kayıyor. Hareketleri öyle akıcı ve kıvrak ki, bir güzel su çiçeği gibi sanki mayi aynanın üstünde yüzüyora benziyor.

Bu esnada üç hanım gelerek misafir odasına alındılar ve yemeğe kalacaklarını bildirdiler. Gün ortasındaydılar. Genç hanım, banyonun uzayıp giden lezzetini bırakmak zorunda kaldı. Entarisini giyerek sımsıkı sarınmış gelmiş misafirlerin çarşaflarını çıkarıp zenci halayıklarına verdikleri sırada odaya girdi.

Saçlarını, omuzlarını ve en damlarını gizliyen bu üçgen biçimi kumaştan kurtulmuş, herbiri, Osmanlı kadınının ziyaret kıyafeti olan hayli dekolte esvaplariyle kalmışlardı. Uzun etekleri tutan kurdeleler çözülmüş, bu ipek, kadife etekler ihtişamla açılmıştı.

Misafirlerin hemen her yerinde, göğüslerinde, saçlarında, çoğu iri elmaslardan yapılmış mücevherler parlıyordu.

Aynı zamanda medenî ve yabani olabilen müslüman halkı arasında bu, alelâde bir cıncık boncuk telâkki edilirdi. Bu mücevherlerden bazıları açılmış bir gülü andırıyor, bir kısmı ise hiç görülmedik bir şemsiye, araba, sandalya biçiminde işlenmiş bulunuyordu.

Her yanı aynalarla dolu, ay yıldızlı salonda, birdenbire gayet karışık, sürekli, merasimli bir selâmlaşma başladı. Selâm şöyle yapılıyor: El gayet zarif bir hareketle yerden başlıyarak dudaklara götürülüyor ve sonra alına dokunduruluyor. Bu arada diz çökercesine iğilmeler, sahiden şarka mahsus bir metetme talâkatiyle sayısız iltifat kelimeleri söyleniyor. Tebrik ve sevinç belirten, gelişe memnuniyet bildirerek sözler, iltifatlı kelimelerle bezenerek ciddî bir merasime uygun, eğlendirici bir ağırlıkla, karşılıklı, sıralanıyor.

«Hâtırı şerifiniz berkemal ya inşaallah? Peder ve valide iyilerdir maaşallah? Mahdum beyler ne âlemde? Paşa hazretleri? Bismillâh! Ya siz hanımefendi? Siz pür sıhhat ve pür nes'esiniz!».

Anadolu yakasındaki Kadıköy'den gelme üç misafir, âdet gereğince, ahpaplarında on beş gün kadar yatıya kalmak niyetindeler. Hikmet, der hal, muhtelif odalara şilteler serilmesini emrediyor. Hanımlar da bu esnada şuraya buraya gidip gelerek, pencere kenarlarında, sigara içebilecek-

eri münasip yerler arıyorlar. Hikmet, salonda, daha yirmisi ni doldurmamış en gençleri, örtülü hayalete benziyen bir kızla başbaşa kalıyor: İzzet.

Samimî dostiyle yalnız kalır kalmaz İzzet: «Hikmet, şekerim, hanım kurban kesti bize...» diye bağırıyor. Sesindeki keder, gençliği ve biraz vahşî bir intizamsızlığa rağmen yine de cazibeli yüziyle hoş bir tezat yaratıyor. «Hikmet, güzelim, kadere boyun eğme, kendimi feda etme zamanım geldi artık... Beş haftaya kadar, babam beni evlendirmeğe karar verdi...»

Hikmet, alelusûl: «Maşallah, Maşallah» diye cevap veriyor, ama ağzının kenarlarında istihfaf eden bir kıvrım hâsıl oluyor. O kadar sevdiği dostuna tek bir sual bile sormuyor ama, bu susuşunda ne mânalar gizli...

Tabii, Türk âdeti gereğince, İzzet hanım, evleneceği gencin kim olduğu hakkında, onu hiç bilmediği halde, tek bir sual dahi sormamıştır. Ona ait herşey, meçhuldür. Şarışın mı? Her genç Türk kızının hulyası: nişanlısının evvelâ sarışın olması, sonra da incelik, hassasiyet ve yumuşaklık gibi meziyetlere sahip bulunmasıdır. Adı, Mehmet mi, Ali mi, Ahmet mi? Zabit mi, hariciyeci mi? Bütün bu sırlar, ancak evlendikleri gün onun nazarın da belli olacaktır. Şimdilik ya pacağı şey, ilerisini düşünmeden babasının emrine itaat etmekten ibaret...

Küçük İzzet hanım: «Hiç birşey bilmiyorum» diye mırıl dandı ve arkadaşının takındığı sessiz tavır karşısında bütün cesaretini kaybetti. Ama kederine karşı sonsuz bir canlılıkla mukavemete kalkıştı: «Ama ablacığım, mademki işe karar verilmiş, ben ne yapsam nafile, aldırmıyorum bile» dedi.

Yakında «feda» edilmesi kararlaştırılmış genç nişanlının bu sözleri islâm kadınlarının tekmil felsefesini ifade eder. Elbette hoşuna gidecek, tanıdığı, serbestçe seçebileceği biriyle evlenmeği tercih eder; ama bu: «mukadder değildir». Öyleyse? Boyun eğmeken, râzı olmaktan başka yapacak ne var?

Güzel, koyu renk gözleri, sanki uzak ufuklardan bir haber almış gibi, İzzet, devam ediyor: «Kendi kendimize seçme zamanı daha gelmedi, bu dışarıya ait meselelerde daha çok cahiliz. İstikbal karşısında nasıl basiretle hareket edebiliriz? Allah Allah... Şimdilik herşeyi oluruna bırakmak daha iyi canım...»

Küçük çehreyi bir an kaplamış olan keder gölgesi siliniyor, genç kız neşeli ve tasasız berraklığına yeniden kavuşuyor. Ne fikirlerine ne zevk ve hislerine danışılmadan ailelerin de tanımadıkları, bilmedikleri kocalara verilmiş uzun bir, hanımlar silsilesinden gelen biri için, en uygun mizaç bu değil midir?

Bir hizmetçi gelerek her odanın kapısından, sofranın hazır olduğunu mırıldanmıştır. O zaman hanımlar, birer birer yemek odasına geçerler. Burası badana edilmiş, hasır iskemlerle masa etrafına dizili, pencereleri kafesli bir yerdir. Her kes beğendiği yeri seçer ve hanım, hizmetçi farkı gözetilmeksizin Hikmet, İzzet, diğer iki davetli, Saadet, Emine, sofraya otururlar. Mehmet Nuri Paşa, konağın erkeklere mahsus olan selâmlık kısmında, her gün davet ettiği ahpaplariyle yemek yer.

Türkiyede İlk Kahve

Yeni Tarih Dünyası, 1954 yıllığı bir çok tarihî resimlerle süslenmektedir. Yukarıdaki resim, Yıllığa girecek resimlerden biridir.

Bütün dünya milletlerinin «büyük» lüğünü kabul ve tasdik ettikleri Kanunî Sultan Süleyman'ın çok kıymetli bir resmi. (Devrinde yapılmıştır)

Bebek kral Yanoş Szigmond, annesi güzel İzabella'nın kucağında, hükümdar ilân olunurken.

Kanunî Sultan Süleyman ile Kraliçe İzabella

Yazan :
Sadettin PİRALİ

MOHAÇ bozğununda (29 ağustos 1526) Macar kralı Lojos II. (Loyoş) da (1516-1526) harp meydanında ölenler arasında idi. Ölen kral tahta varis bırakmamıştı. Macar asilzadeleri ile rühban sınıfı, seçilecek kralın yabancı bir hanedana meisup olmasını istemiyorlardı. Bu sebeple Erdel asilzadelerinden, Szapolyai James'i kral ilân ettiler. (1526-1540). Fakat garp ta Avusturya imparatoru Habsburg hanedanından Ferdinand da, kral Janos'ün ölümü ile boşalan Macar tahtına göz dikmiş bulunduğu için, fırsatı ganimet bilerek ordularını Macar topraklarına sokmuş, kendini Ferdinandi I. ünvanı ile Macar kralı ilân etmişti. (1526-1564).

Erdel'den Budapeşteye gelerek, henüz Budindeki kral sarayına yerleşmiş bulunan Szapolyai, imparatorun ordularının yaklaşmakta olduğu haberi karşısında, komşusu olan Türklerin yardımını istemeğe mecbur kaldı. Kanunî Sultan Süleyman derhal teklifi kabul ederek Szapolyai Janos ile bir ittifak muahedesi akdetmişti.

1527 senesinde, bir sene evvel Szapolyai'nin başına koymuş olduğu (mukaddes kraliyet tacını) da çalarak, Ferdinand I. 'in yanına kaçmak isteyen Nyitra piskoposu Peréyi yolda yakalandı ve Kanunî (mukaddes tacı), himayesi altında bulunan müttefiki Szapolyai'ye gönderdi.

1540 senesinde ihtiyar Szapolyai ölünce, dul karısı İzabella mini mini oğlu Janos

İsigmond'u kral ilân ettirmişti.

İzabella annesi tarafından İtalyan, babası ise Lehistan kralı idi. Çok genç ve harikulâde güzel olan kraliçe, ihtiyar kocasının ölümünden sonra, nasıl hareket etmesi lâzım geldiğini henüz kestiremediği bir sırada, Türk çadırlarının Buda sarayının ufuklarını çevreleyen tepelerde mantar gibi belirip, etrafının sarıldığını gördüğü zaman, hiç sükûnetini bozmamıştı. O, gençliğine rağmen tecrübeli, yalnız güzel değil, ayni zamanda zeki bir kadındı. Muhteşem Süleymana karşı ordu göndermenin faydasız olduğunu takdir ediyor, bu çıkmazdan nasıl kurtulabileceğini düşünüyordu.

Zayıf bir kadın, kudretli sultana karşı nasıl harbedebiltirdi? Bu olamazdı. Fakat bu çıkmazın daha kolay, hakimâne ve bilhassa «kadınca» çıkar tarafları da vardı. Gazaba gelmiş olan erkeği yatıştırmak, bu yenilmez başbuğu zafer yolunda durdurmak, sakalına kır düşmüş delikanlıyı zararsız, nahif bir çocuk haline getirmek, elbette mümkündü.

İzabella, sadık müşaviri rahip Gyrögy'yi çağırıp ona sordu:

— Muhterem peder, haşmetlû sultan kaç yaşındadır?

Papas şöyle cevap verdi:

— Herhalde elliyi aşmış olmalıdırlar. (1).

İzabella sözü fazla uzatmadı. En güzel elbisesini giydi, çocuğunu da kucağına alarak, Kanunî'nin çadırına doğru yola çıktı.

Güzel kraliçe Sultanın çadırında ne yaptı? Hıristiyan kraliçe Pagan (2) hükümdarın ayakları dibinde, şuh, güzel kadın ak saçlı delikanlının evin de nasıl yalvardı?.

Lejand yazarları bu buluşmaya dair herhalde çok şeyler biliyorlar. Fakat biz, onların rüya görmüş olduklarını zannedersek, en münasip olanı yapmış oluruz.

Büyük hükümdar, gazaba gelmiş olan kahraman başbuğ yumuşadı, eski müttefiki Szapolyai'nin oğlu Janos İsigmond'u, babasından kendine yadigâr kalmış olduğunu söyleyerek «manevî evlâtlığa» kabul etti. Manevî evlâdının mülkü olan Macaristanı siyanet maksadiyle de Buda'yi zaptetmekten geri kalmadı (1541). - Bu himaye, tam bir buçuk asır sürmüştür! -

Buda'nın Türklerin eline geçmesi ile, eski büyük Macaristan üç parçaya bölünmüştü. Batıda Avusturya İmparatoru Ferdinando hüküm sürüyor, doğuda: Erdel Martimuzzi'nin mahirane politikası sayesinde, Türklere vergi vermekle işgal den masun kalarak, Osmanlı İmparatorluğu himayesi altın da «müstakil beylik» olarak anavatandan ayrılmış bulunuyor, her ikisinin orta yeri ise, Türklerin fiilî işgali alına girmiş oluyordu.

Güzel İzabella, artık Buda da kalamazdı, bilmecburiye Erdel'e göç etti.

Sultan Süleymanın harimine girmeğe muvaffak olamıyan İzabella, Erdel'de dertlerini, kederlerini çabuk unutacak meşğaleler bulmakta gecikmedi. Erdel'in zümrüt renkli yamaçları, yumuşak çayırlarla bezenmiş vâdileri, sık ağaçlı, koyu gölgeli ormanları Avrupanın en güzel kraliçelerinden birisiyle, Lehli Kont Zamoyski adında yakışıklı bir delikanlının maceralarını, bugün bile rüzgârlara fısıldamaktadırlar belki... Şövalye ruhlu Kont, kederli, dul kraliçeyi ormanların en sessiz ve ıssız bucaklarındaki av köşklerinde teselli etmesini biliyor, uzun yıllardan beri hasretini çektiği kadınlık isteklerini büyük bir ustaltkla keşfedip tatmin ediyordu.

Bu ilk ve son macera olarak kalmadı. Koyu bir katolik olan kraliçe, kilise mihrabı ile âşıklarının kolları arasında mekik dokumağı, hayatının yegâne meşğalesi haline getirmişti. Önceleri sınıf farkı gözetirken, yaşı ilerledikçe bu na da ehemmiyet vermemeğe başladı. Mütemadiyen seyahat ediyor, konakladığı ve pek ta bii olarak derin bir hürmetle ağırlandığı her şatoda, sert to puk vuruşları ile kendisini selâmlayan som altın mahmuzlu şövalyelerden hangisini veya hangilerini gözü keserse, şahane yatağını onunla paylaşmak tan çekinmiyordu. Kimden çekinecekti ki? Dul bir kadındı. Üstelik taç ve tahtını da kaybetmiş olduğu için «teselli» ye muhtaçtı.

Aşk!.. Her hâdiseye ve herkese rağmen «âdem oğlunu» en fazla kendine bağlayan konu bu değil mi?. Krallık tacı, yahut da memleketin mukadderatı bu mukavemet edilmez duygu karşısında nedir ki?.

Baba yurdu olan Lehistanda İzabella, şehirden şehre göç ederek, her biri birer Apollon kadar güzel, hattâ onun mermer soğukluğu ile hasreti ürperten ölülüğüne mukabil, sıcakkanlı, kıvrak delikanlılarla tanışırken Erdel ne âlemdedir, hâlâ bir Macaristan mevcut mudur? Düşünmüyordu bile... Katolik kilisesinin devamlı tazyiki altında, kocasının ölümünden beri yanında taşıdığı «Macar krallığının mukaddes tacını» Birinci Ferdinand'ın adamlarına teslim ederken bile, hiç müteessir olmamıştı.

O, artık yalnız ve sadece «kadın» olarak yaşıyordu. Eski hâmisi olan Muhteşem Süleyman dahi, Ferdinand'ın, Pa-

---

(1) Kanunî Sultan Syleyman 1494 Milâdî yılında doğmuş olduğuna göre, 1541 senesinde 47 yaşında olması icabeder.

(2) Pagan, kitapsız dinlere inananlara denir. Sultan Süleyman müslüman olduğu cihetle müellif zühul etmiştir.

S. P.

Mohaç'da ölen İkinci Layoş.

pa'nın da tavassutu ile yaptığı tazyiklara mani olmamış, tacın böylece Habsburg hanedanına intikal etmesile, Macaristan Türk esaretini bir kurtuluş olarak arayacağı kara günlerle, asırlar boyu felâket yılları yaşamıştır.

Bu makale: Kurdy Gyula'nın Szazado le Legendaici isimli eski bir dergide çıkan makalesini esas tutarak, Magyar Nimzet Törtinete ve Ezerevos Magyarovszag isimli eserlerden de ilâveler yapılarak hazırlanmıştır.

Yeni Tarih Dünyası Yıllığı

Tetkik edince, şimdiye kadar bu derece olgun ve faydalı bir esere rastlamadığınızı derhal kabul edeceksiniz.

★

İçindekilerden bazıları:

Paranın tarihi ★ Bizde fabrikaların tarihi ★ Hıristiyanlarda yılbaşı ★ Müslümanlarda yılbaşı ★ 50 yıl önceki Akademide ilk çıplak model ★ Dünyada ve Türkiyede ilk kâğıt fabrikaları ★ Türkiyede ilk sirke ★ Türkiyede ilk meclis ★ Tarihin meşhur piçleri ★ İstanbul köprüleri ★ Türk tıp tarihinde ilk'ler ★ Saatin tarihi ve Türkiyede ilk saat ★ Türkiyede ilk tramvay, ilk elektrik, ilk tren, ilk yataklı vagon ★ Otomobilin doğuşu ★ Tarihte güzellik formülleri ★ Türkiyede ilk telefon, ilk radyo ★ Ve daha bir çok Türkiyede ve dünyada (ilk) ler...

Bütün bunlardan başka, fevkalâde nadir resimler ve sayfalar halinde tablolar.

Yeni Tarih Dünyası 1954 Yıllığını şimdiden sipariş ediniz.

Eski Valiler hatıralarını anlatıyorlar

Bu yazı serimiz, parça parça da olsa, gelecek nislin tarihmize yarayacak bir çok kıymetli vesika mahiyetini taşıyacaktır. Atatürk Özel sayımızda, Atatürk'e ait bugüne kadar bilinmeyen bir çok hâtıralarını okuduğunuz sayın Nizamettin Ataker'in burada, idarî işlerine dair olan hâtıralarını okuyacaksınız.

— Vali oldunuz... Ve bir çok vilâyetlerde bulundunuz, O halde, şimdi, valilik devrinize ait hâtıralara gelelim:

— Hangi biri?.

— Hâlâ unutmadığınız, en meraklıları, meselâ ölüm teh likesi geçirdikleriniz?

— Elâziz valisi iken, - bir zamanlar İstanbul polis müdürlüğünde bulunmuş olan - Ekrem Paşa da, fırka kumandanı idi. Dersim harekâtından biraz evveldi, Ovacıktan dönerken, yanımıza da iki mevkuf almıştık. Biz atlı, mevkuflar yaya, gidiyorduk. Bir boğazı geçerken birden, iki yüz kişinin taarruzuna uğradık. Yanımdaki on beş jandarma ile beraber, tahaffuz için atlardan indik. Jandarmaların başındaki yüzbaşıya gel, dedim, gelmedi. Ateş biraz seyrekleşince, jandarmalarla, hâkim tepeye çıktık, oradan ateşe başladık. Ayni zamanda, yanımızdaki seyyar telefonu da kurarak Hozattan kuvvet istedim. Müsademe kesilip ve şakiler defolup gittikten sonra, yüzbaşı ile bir nefer meydanda yoktu. Hozata varınca, bir müddet sonra serbest bırakılmış olduklarından geldiler ama... o günkü heyecanı unutamam. Şaka değil... Tepeden, tırnağa kadar silâhlı iki yüz şakinin, hem de bir boğazda pusularına düşüp, kurtulmak..

— Başka ölüm tehlihesi atlattınız mı?

— Sorar mısınız? Yirmi beş yaşında Ünye kaymakamı iken, firarî Ermenilerden mürekkep yüz elli kişilik bir eşkıya güruhu ile karşılaşmıştım. Hepsi de Rusların vermiş oldukları bombalar ve silâhlarla mücehhezdi.

Dahaletlerini temin etmek için, kendileriyle görüşmek istedim. Karakurt bucağındaki bir dağda buluşmağa karar verdik. Yanıma eşraftan birisi ile, Ermeniden dönme bir eczacıyı alarak, mülâkat yerine gittim. Onlardan da yirmi kadarı, bombalarla falan tam teçhizatlı bir vaziyette geldiler. Öteki arkadaşları da, etraftaki tepeleri tutmuşlardı. Gelenlerle görüştük. Nihayet, reislerine, o civardaki kendi köyüne götürmeği teklif ettim. Yanımda, kaç jandarma bulunduğunu sordu.

«— Köyde iki jandarmam var.» dedim. Düşündüler, konuştular ve içlerinden ayrılan biri, reisi olmak üzere üç kişiyi, benimle beraber köye göndermeğe razı oldular.

Yola çıktık. Hallerinden belliydi ki, müthiş korkuyorlardı. Teskin için, tüfeğimi omuzuma asarak:

«— Size küçücük bir taarruz olursa, bana ateş edin!» dedim.

Bir hayli gititkten sonra, köylerine vardık. Fakat, giderken, ben de korktuğumu söyliyemem. Öyle ya, yolda her hangi bir avcının falan silâh atacağı tutuverse, bu herifler rin can hevliyle üstüme ateş etmeleri, işten bile değildi.

Köye geldiğimizde - papasın oğlu olduğu anlaşılan - reisin, evinin kapısı eşiğine kapanarak öpüşü, ne olursa olsun, hazin bir manzaraydı.

Geceyi geçirmek üzere ayrı ayrı evlere giderken, ken-

Anadolu dağları ve ovaları, ancak böyle silâhlı muhafızlarla dolaşılabilirdi.

lilerine: Artık şakavetten vaz geçerek, dahalet edip, köylerinde kalmalarını ve hiç bir şeyden korkmamalarını tekrar tekrar söylemiştim. Ve bu sözümün tesir edeceğini umuyordum.

Fakat, gece dağdan gelen kırk, elli kadar arkadaşları, bunları aldılar, gittiler.

Günah da bizden gitmişti. Kendilerine de ihtar etmiş olduğum veçhile, dahalet etmedikleri için, şimdi takibata geçmem lâzım.

Filhakika bir kaç gün sonra, bir bölük asker ve bir cebel topu ile takibata geçtik ve bütün dağları, bayırları, tepeleri aradık, taradık ama, herif er bir daha bu taraflara görünmemek şartiyle, Çarşmba kazasına geçmiş olduklarından, bir şey yapamadık.

— Memuriyet hayatınızın en zevkli tarafları?

— Şüphe yok ki, başarılan işlerin verdiği gönül ferahlığından büyük zevk yoktur. Başlanmış herhangi bir iş bitip meydana gelince, kim sevinmez? Meselâ açtığım yollar, yaptığım mektepler ve bilhassa Diyarbakıra demir borular la getirdiğim suyun, resmi küşadını yaparken, o şarıl şarıl akan âb-ı hayatın karsısında, duyduğum zevk... elbette hudutsuzdur.

— Bir idare âmirinin muvaffakiyet sırrı ne olabilir?

— Ben nereye gittimse, daima ve tamamen tarafsız hareket etmişimdir. Esnaf, veya halk zümrelerinden hiç birini tutmamak, her vatandası aynı haklara sahip saymak.. Prensipim budur. Daima halk la doğrudan doğruya temas etmek. Çok dolaşmak... Vilâyet veya kazam hududu içinde her yere gitmek ve her yerde halk la haşır neşir olmak... Ayni zamanda kapımda bir gün bile bir nöbetçi bulundurmamışımdır. Her isteyen, her zaman girer, derdini veya isteğini serbestçe söyler. Bu bakımdan, bence muvaffakiyetin sırrı dive bir şey yoktur. Çok basittir.

— Ama, her idare âmiri, böyle yapabilse...

— Yapmaması için de, makul sayılabilecek hiç bir sebep tasavvur edemiyorum.

Kandemir

Bağdad'ın Fethi

Bağdadın fethini gösteren bu tablo, İngilizce Dünya tarihi (Historyofthe Nations) dan alınmıştır. Resim altı olarak verilen izahat şudur: 1638 de Murad IV büyük bir Türk ordusunun başında İran üzerine yürüdü ve 15 kasımda Bağdada girdi. Şehrin müdafaası çok kuvvetliydi. 30 bin askerin başında savaşan İran Şahı, cesur bir adamdı. Fakat Türk ordusu ile başa çıkamadı.» Resim, Bağdatta Türk hücumunu gösteriyor.

ATATÜRK VE HATAY

(283 ncy sayfadan devam)

yetini haiz bir Türk milletvekili oluşunuza rağmen, Hatay devlet riyasetinde bulunuşunuza itiraz edenleri susturmak için Atatürk'ün bulduğu çare dir. Bu nasıl olmuştu, lütfen izah eder misiniz?

— Filhakika, Atatürk Hatay'ın kurtuluşu mevzuundaki her işte olduğu gibi, bunda da himmet ve gayretini esirgemiyerek bir formül bulmuş ve böylece benim «Türk vatandaşı ve Türkiye mebusu oluşumun, Hatayda devlet riyaseti vazifesini ifa etmeme mâni olmadığı» şeklinde Heyeti Vekileden aldığı kararı onaylayarak bana tebliğ ettirmişti.

Haremden mektuplar

(286 ncı sayfadan devam)

hun ile bu gussalardan beni tezce kurtar, benüm sultanım dan artuk ağluyacak yerum yokdur, şevketlû sultanım devletlû gölgesini hak sübhane ve taalâ üzerimizden ayurmasun, âmin Yarab-al-âlemin.»

Kemine

Valide-i Alemşah (1)

(1) Top. Sa. Arş. No. E. 5499. Arkasında «Hüdavendigâr'a» yazılıdır. Yazısı çirkindir.

Beyoğlu Kaadrîhanelnde İsmâl-i Rûmî kitabesi.

Tarikatlerin Tarihine toplu bir bakış: 6

Kaadiriliğin İstanbula gelişi ve yayılışı

Yazan: Cemâleddin Server REVNAKOĞLU

Bu münasebetle kendisine, «Pîr-i sânî» lik - (İkinci pîr) rütbe ve künyesi de ihsan olunmuştur.

Pîrinin bu tarzdaki emirleriyle Anadolu ve Rumeli taraflarını irşada memur edilen İsmail-i Rûmî, şeyhinin müsaadesiyle artık Bağdad'dan ayrılmış, doğruca Mısıra yollanmıştır. Burada maruf kaadirî şeyhlerinden ve seyyid Abdürrezzak kolundan İbrahim Burhanüddîn halîfesi: Mısırlı şeyh Ahmed, (babası: Mustafâ-yı-Rûmî) ile tanışır. Şahsî meziyyetleriyle alâka ve iltifatını kazandığı bu büyük mutasavvıf ve irşadcının, bir haylî hizmet ve sohbetinde bulunduktan sonra ondan da bir «icâze» almağa muvaffak olmuştur.. O tarihten itibaren Anadoluda, Rumelide ve İstanbulda yayılmış bütün Rûmiyye şubelerinin muteber icazet nameleri, hep bu koldan gelişmiştir.

Sırasiyle uğradıkları memleketlerde, kendi kurdukları dergâh ve Hânkâh mensupları na, bugüne kadar verilen icazetnameler de, hep bu yoldan gelmektedir. Bizzat şeyhliğini ve şefliğini yapmış bulundukları İstanbul kaadirihânesi'nde bile, son zamana kadar aynı usûl tatbik olunmaktaydı. Bundan dolayıdır ki, İsmail-i Rûmî'nin kendi hayatında «Halîfe» tâyin ederek yerine geçirdiği damadı: «Şerîf arab Halil efendi»ye verdiği hilâfet ve icazetname de, yine bu koldan başlamış, bu koldan yürütülmüştür; yani tarîkat silsilesi, daima bu «Mısırlı şeyh Ahmed efendi» tarafından gelir. Keza bugüne kadar şeyhliğe ve irşada izin verilen bütün Rûmiyye halîfelerinin elindeki «Akd-ı-sahîh» li, yani sağlam ve en doğru icazetnamelerin, kendilerine hep bu suretle verilmiş olduğu, vesikaların incelenmesinden açıkca görülmektedir. Hattâ tarîkat an'anesi icablarından olarak bütün kaadirî şeyhlerinin, kendi halîfelerine verdiklerî icâzetnamelerin, - usûlen, edeben - tasdik edilmek üzere kaadirîhâne'ye getirilenleri bile, aynı şekil ve surette mühürlenirdi. Çünkü biz zat kaadirîhâne şeyhinin kendi elindeki şeylik icâzesi de, aynı yoldan gelen zincirin, son bir devamı ve tamamlayıcısı olarak yakın zamanlara kadar saklanır; icabında onun la istişhad edilirdi.

Bununla beraber merhum Sâdık Vicdanî beyin, «Tomar» da yazdığı gibi bazı şecere ve icâzelerde, İsmail'i Rûmî'nin, şeyh Ahmed (babası: Süleymân-i-Rûmî), yahut şeyh Sü-

eyman (babası Hacı Ahmed) len icâzetli bulunduğu, ihtilâf ı olarak görülmektedir..

Kaadirihâne'de, çok büyük nizmetlerle meydana getiri- en: «Tomar-ı-kebîr - büyük omar» da ise; - bu mevzular- da pek salâhiyetli, bilgili bir zât olan - müellifin hatt-ı-des tiyle, yani kaadirihânenin es- ki şeyhi ve meclis-i-meşâyıh reisi: merhum Ahmed Muhyed dîn efendi'nin el yazısiyle bu maddenin kenarına: «Ve fîh-i- nazarun» kaydı ilâve olunmuş tur. Yani eski ana kitablarda görüldüğü üzere: (sıhhati be- lirsizdir, tetkika muhtaçtır; gü venilemez, binaenaleyh tek- rar bakılmalıdır..) denilmek isteniliyor. Keza «Gavs-i-Me- şâyıh»ın elindeki kaadirihâne şeyhlerine mahsus kendi ica- zesinin tetkik ve mukabele- sinden de anlaşılan budur. Bi naenaleyh bu konuda küçük de olsa tertemiz ve açık bir İstanbul Türkçesiyle derli top lu ilk ciddî kitabı vermiş bu- lunan: merhum Sâdık Vicdan beyin, «Tomar-ı-Turuk-ı-Aliy- ye»de, - (sahife: 52) - Kaadi- riyye'nin bu şubesinden veri- len icazetnâmelerden bahseder ken: ;

«— Tomar-ı-kebir'de, silsile nin bu iki rivayeti de münde- ric olup icâzetnameler de bu iki suretin dercedildiğini, şeyh-ı-hâzır: İsmail Gazsî e- fendi'nin ifadesinden anlaşıl- mıştır..»

demesi; birbirine dolanmış gi- bi görünen bu meselenin na- sılsa incelenmeden yazılmış, yahut yanlış anlaşılmış oldu- ğunu gösterir.

Bütün bu çeşitli kırklamalardan sonra artık açıktan açı ğa görülüyor ki, bu Tosyalı şeyhin, Bağdad'dan dönüşün- de, Rum diyârından aldığı icâ zeyi, oralarda zâten haylıca yayılmış ve ilerlemiş bulunan - yoldan yürütmiyerek, Mısırda ki şeyhinin kolundan devam ettirmek, kendisine ve tarîkati ne bağlı mensublarını da, telkîn ettiği fikirleriyle Rum di yarında, (Rum ellerinde) ve Rumî'ler arasında, tedrîcen

Bu yazıların muharrîri Cemaleddin Server, bir mebar kitabesini tetkik ediyor.

çoğaltmak suretiyle Pîrinden ve efendisinden aldığı vazifeyi hakkiyle başarmış sayılır.

— «Diyar-ı-Rum'u irşâd et!» suretindeki emrini de, bütün icablariyle yerine getirmiş olduğu açıkca meydandadır..

İSMAİL-İ-RÛMÎ, ANADOLU ve RUMELİ'yi DOLAŞARAK İSTANBUL'a GELİYOR:

Tosya tarihine, tasavvuf irfaniyle şeref veren İsmail-i Rûmî'nin, asıl irşâd vazifesi, bu Bağdad ve Mısır seyahatlarından sonra başlar. Dönüşte bir çok şehir ve kasabaları gezerek, kendi gibi Halk çocuğunun kaynaştığı yerlere, hücrâ köylere varıncaya kadar her tarafı yer yer dolaşıp, her girdiği yeri uyandırıp her birinde bir «Mekaam», dergâh ve Hankâh (Tekke'nin büyüğü) nü kurmuştur. Bunlar arasında en meşhurlarından: kendi memleketi olan: «Tosya»da, Kastamoni'de, - hâlâ ismini taşıyan - beş kaadirî tekkesinden başka Edirne, Bursa, Tekirdağı, İzmir, İzmit, Manisa; - Rumeli taraflarında ise - Selânik, İştib, Köstence, Filibe, Siruz - Seres ve nihayet Mısır; - hattâ daha ilerilere giderek - Romanyadaki Tımışvar şehrinde, - «Aktâb» sayısına uygun gelmek suretiyle tam kırk yerde, (1) müteaddid mekteb, medrese, tekke, zâviye (tekkenin küçüğü) derviş odaları gibi bir kısmı hâlâ mevcud bulunan içtimaî, dinî ve terbiyevî hayır yapıları vücuda getirmişlerdir. Fakat buraların şeyhliğini, bazan evlâdına, bazan halife (vekil) tâyin ettiği yaşlı liyakatli dervişlerinden birine bırakıp hemen İstanbul'a geldiklerini görüyoruz..

Halk diline geçmiş menkabevî rivâyetlerde, memleketler gezen Tosyalı seyyâh'ın bundan sonraki irşâd hayatına aid türlü safhalar, şöyle hikâye edilmekte: O zamanlar Kırklar makarrı ,(karargâhı) ve ins-ü-cinn'in toplantı yeri, Fâtih'de «At meydanı» civarındaki «Sofular câmii» imiş..

İsmâil'i Rûmi, Reis-ul-Aktâb (Kırklar'ın - Kutub'ların başı) bulunması dolayısiyle, doğruca «Sofular denilen yere gelip Hamam sırasında, iki büyük Halvetî tekkesinin arasında, Şeyhul-İslâm Molla Hüsrev'in yaptırdığı Sofular câmii şerifine iniyorlar.

---

(1) «Hadîka»nın ve ondan nakleden sonraki eserlerden birkaçının;

— «Evliyâ adedince 48 mahalde veya 40 dan ziyade» demeleri, doğru olamaz, zirâ bir ervâh gurubu olmak üzere «Ricâ-lül gayb» dediğimiz ve başları bulunan: «Reîs-ül-Aktâb»dan başlıyarak sırasiyle ayrı ayrı «Üç'ler, Yedi'ler, Kırk'lar»dan meydana gelen bu gâib Erenler, Ulular topluluğu içinde, 40 sayısı, yalnız «Aktâb» denilen 40 Velî'den ve «Kutub»dan mürekkeb Kırk'lar zümresine âiddir; «Evliya» isimli Allah'ın Velîleri ise, sayısızdır..

Kırk'lar kelimesinin sonundaki cemi' edâtı da, kelimenin sıfat değil, isim olduğunu gösterir..

Bugün tarihe karışmış olan meşhur tulumbacılardan bir gurup.

Eskilerden Seçmeler:

TULUMBACILAR

İstanbulun eski tulumbacılığı artık tarihe mal olmuştur. Şehrin hemen her tarafı tahta evler olduğundan yangınlar, bazan 30-60 saat sürer, bu yangınları mahalle tulumbacıları söndürmeğe çalışırlardı. Merhum M. Sami Karayel'in bu yazısı, bize, mahalle tulumbacılarının bütün hususiyetlerini tanıtmaktadır.

Yazan:
M. Sami KARAYEL

Bugünkü çocuklarımız tulumbacı nedir bilmezler... Belki, eskilerin ağzında kalan ve kızdığımız zaman söylediğimiz tulumbacı kelimesine bile hayretle bakarlar...

Eskiden tulumbacılık diye bir sınıfı mahsus ve bunların her semtte birer koğuşları ve yatacak yerleri vardı.

Tulumbacılık, Türkiyede çok eskiden teessüs etmiş bir meslektir. Aslan Fransız olan birisi İstanbulda tulumbacılığı vücude getirmiştir.

Bayezit kulesi ile, Galata kulesinde yangını kollamak için hususî nöbetçiler beklerdi. Bu nöbetçilere köşlü derlerdi. Köşlülerin onbaşıları, çavuşları vardı. Bunlar en ileri gelen tulumbacılardan seçilirdi.

Köşlüler hükûmetin resmî ve maaşlı memurları idi. Reisleri, onbaşıları, çavuşları, zabitleri derece, derece terfi ederler, ve tekaüdiye terkederler, maaş alırlardı.

Köşlülerin gayet fiyakalı elbiseleri vardı. Lâcivert ceket, lâcivert bol paçalı pantalon... Ceketlerinin yakaları ve kolağızları siyah kadifeli idi. Başlarına siyah sivri aziziye biçiminde fes giyerlerdi. Ellerinde ince bir kargı sopası, ucunda üç köşe sivri bir kargı vardı.

Köşlü zabitleri gece gündüz kulede nöbet beklerlerdi. Ne vakit yangın olursa kuleden göz alışkanlığı ile yerini ve mahallesini tâyin ederler, sonra nöbetçi köşlülerine yangının nerede olduğunu söylerlerdi. Haberi alan yüzlerce köşlü semtlerine doğru koşar ve her mahalleye uğradıkça uzun ve keskin bir nâra atarak yangınların nerede olduğunu bağırırlardı.

Köşlüler ekseriyetle semt tulumbalarının koğuşları önünde bağırırlardı. Mahalle bekçileri de bu suretle haber alırlar ve ellerindeki ucu demirli sopaları yere vurarak avazları çıktığı kadar şöylece bağırırlardı:

— Yangın vaaar... Tophanede...

Köşlüler de şöyle bağırırlardı:

— Hey!... Heyyy!.. Bekçi baba, bekçi baba... Tophanede... Köşlüler ala bildiklerine koşarlardı. Bayezit kulesinin aldığı yangın haberi emrini ta Rumelikavagına

Bir tulumbacı gurupu.

kadar koşarak ve mahallelere haber vererek giderlerdi.

Rumelikavağını bir saatte, bir saat bir çeyrekte koşan köşlüler vardı. Bunların koşuları görülmeğe seza idi.

Köşlüler yangın haberini verir vermez, mahalle ve semt tulumbacıları derhal tulumbalarını hazırlarlar, omuzlarına vurunca yangın yerine doğru koşarak giderlerdi.

Tulumba deyip geçmeyiniz, bir tulumba hiç olmazsa iki yüz okka gelirdi. Bir tulumbayı da dört kişi altına girerek koştururdu. Tulumbacılar o kadar süratli koşarlardı ki, köşlülerin peşinden yangın yerine gelirlerdi.

Yangın yerine yakın bulunan mahalle tulumbaları yangını bastırmağa çalışırlar, bir yandan da diğer semtlerden yetişen yüzlerce tulumbalar da yangını söndürmek için gayret ederlerdi.

İstanbulda ne kadar mahalle varsa hepsinin tulumbası vardı. Bir yerde yangın olduğu zaman yüzlerce tulumbacı oraya koşarlardı.

Tulumbacılar ayaklarına hafif yemeni giyerler veyahut çıplak koşarlardı. Sırtlarında ince bir fanilâ gömlek, pantalon yerine de tıpkı şimdiki futbolcuların giydiği gibi kısa pantalon giyerlerdi. Bunun ismine dizlik derlerdi.

Her tulumbanın bir reisi vardı. Tulumbacı reisi olmak için, seçilmiş koşucular dan ve eli ayağı tutarlardan olmalı idi.

Semt tulumbacıları o semtin ve mahallenin bütün işlerini görürlerdi. Meselâ; göç olacak, bir yerden bir yere bir şey naklolunacak, yapı yapılacak ilh... Bütün bu işleri mahalle tulumbacıları görürdü. Sonra da bayramlarda, kandillerde para toplarlardı. Mahalleler bunlara birer koğuş vermişti. Koğuşlarının yanında birer de kahveleri vardı. Bunlara tulumbacı kahveleri derlerdi.

Tulumbacılar ramazan günlerinde kahvelerini semaî kahveleri haline getirirlerdi. Hattâ Karagözü bile bunlar kahvelerinde oynatırlardı. Semaî kahvelerine semt tulumbacıları misafir giderler... manî ve semaî okuyarak saz, cura, darbuka çalarlardı.

Tulumbacıların köşlüler gibi maaşları olmadığından yukarıda yazdığım gibi işler yaparak geçinirlerdi.

Bir gecede üç dört yangın olduğu vâki olurdu. Böyle olmakla beraber tulumbacılar durmadan bir yangından bir yangına koşar ve yetişirlerdi.

Kumkapıdan, Aksaraydan ilh... Sarıyere, Büyükdereye kadar durmadan ve hızla koşarlardı. Hem de sırtlarında tulumba götürürlerdi.

Dünyanın en yüksek koşucuları tulumbacılarla aşık atamazdı. Daima idman üzerinde bulunurlardı... Cuma günleri vesair günler tulumba ile idman yaparlardı.

Denebilir ki, İstanbulda yirmi bin kadar tulumbacı vardı. Yani yirmi bin koşucu...

Tulumbacılar yangına giderken birbirlerile yarışırlar, takım kovalarlardı. Birbirlerine yetişen tulumbacılar diğerlerine ön vermemek için bazan müthiş kavgalar yaparlardı.

İstanbulun yakalanmıyan ve çok süratli koşan tulumbacıları parmakla gösterilirdi. Mengeneliler, Nişancalılar ilh... gibi... Bu sayılı semtlerin tulumbacılarını yangın dönüşü seyretmek için halk büyük köprüye veya umumî geçit yerlerine yığılarak seyrederlerdi. Tulumbacılar birbiri ardınca geçerler, takım kovalıyarak birbirlerile yarışırlardı.

Tulumbacılar her sene aralarında büyük şampiyona yarışları yaparak birincilik seçmeleri yaparlardı.

Netice; tulumbacılık mânasızlıklarını bir tarafa atarsak, koşu sporlarının şahı ve en hakikîsi idi.

M. SAMİ

Mecmuamızın eski sayıları

Birinci ve ikinci sayılarımız, pek mahdut miktarda kaldığından bu sayıları temin edemiyen okuyucularımızın idare hanemize müracaatlarını tavsiye ederiz.

Yakın Tarih:

İstiklâl Harbinde Gizli Tel

Mütareke senelerinde gizlice Ankara ile temas ve muhabereyi temin maksadiyle kurulmuş olan telgraf merkezinin geçirdiği safhaları, Tarih Dünyası'nın dördüncü cildini teşkil eden kısmında Sadi BORAK'ın kalemiyle neşretmiştik. Bu makalelerin sonunda, bu merkezde çalışmış olup da hâlen berhayat bulunan ve geçim güçlüğü içinde kıvranan fedakâr telgrafçıların terfihi hususuna gidilmesi için hükûmete bir teklifte bulunulmuştu. Memnuniyetle haber aldığımıza göre bu merkezin kurucusu olan Bay İhsan Pere hakkında Meclis encümenlerine bir teklif gelmiştir. Bu vesileden faydalanarak, şimdiye kadar hiçbir gazeteciye münhasıran şahsı ve icraatı hakkında beyanat vermemiş ve sadece «Vatanî vazifemi yaptım» demekle yetinmiş olan Bay İhsan Pere ile Mecmuamız namına bir röportaj yapmıya muvaffak olduk. Arkadaşımız Sadi BORAK'ın yaptığı bu röportajla, şimdiye kadar hiçbir yerde intişar etmemiş olan bazı hâdiseleri de ilk defa tarihe mal etmiş oluyoruz.

İstanbulda gizli tel merkezini idare eden İhsan Pere.

Sayın İhsan Pere'nin Kadıköyündeki evini bulmak hayli güç oldu. Bir «Manastırlı Hamdi» yaratmış olan ve Entelli Gence Service ajanlarını şaşkına döndüren bu koca adamı tanımıyorlardı. Posta müvezzilerine soruyorum:

— Bay İhsan Pere'nin adresini rica ediyorum.

Birbirlerinin yüzüne bakıp omuz kırıyorlar.

Zannediyordum ki, «İhsan Pere» der demez oturduğu yeri hemen tarif edecekler. Biraz daha izahat vermek lüzumunu duyuyorum:

— İstanbul eski telgraf müdürlerinden.

Yine susuyorlar ve biribirlerine bakıyoralr.

Devam ediyorum:

— Hani şu gizli telgraf merkezini kuran.

Omuzlar yine kısılıyor ve gözler birbirine bakışıyor.

Anlıyorum ki tevazu hırkasına bürünmüş bu kahraman muhitinde bile tanıyan yok. Atatürk'e: «Millî Mücadeleyi telgraf telleriyle kazandık» dedirtmiş olan bu vatan fedaisinin «meçhul» kalışındaki sebebi, Türkün o ezelî hasletinde, bu köşeye sinmekteki büyük tevazuunda aramak lâzım.

Bay Pere'nin evini, adresini bilmesi muhtemel bazı dostlarının delâletiyle güçlükle bulabildim. Kadıköyü Uzunhafız sokağındaki ikametgâhının kapısı bizzat kendisi açtı. Öğrendim ki, ilerlemiş yaşına rağmen bu odada yalnız başına oturmaktadır. Altmış dokuz yasına rağmen kendi işini kendisi görmek zoruretiyle karsı karşıya kalmanın güçlüğünü ve bu güçlüğü yenmenin sebebini, büyük işler yapmaktaki ruhî âmile bağlıyabiliriz.

İlk sözü ben açıyorum:

— Otuz senedir susmuş olmanıza rağmen «gizli tel»e ait safafatı tesbit ve bunlara ait bazı vesaiki «Tarih Dünyası» Mecmuasında neşretmiş olduğumuzu biliyorsunuz. Bu defa terfihinize matuf bir teklifin Meclis encümenine gelmiş olduğunu memnuniyetle öğrenmiş bulunuyoruz. Bu vesileden faydalanarak tesbitine muvaffak olamadığım bazı hâdiseleri sizden dinlemek ve aynı mecmua delâletiyle umumî efkârı tenvir etmek ricasında yım.

— Bizler, vatanî vazifemiz ifa etmekten mütevellit «gönül huzuru»nu kâfi bir kazanbilip köşemize çekildik. Otu sene sustuysak bu, vatanî hizmetin bir şamata vesilesi olmadığını bildiğimiz içindir. Şurasını da ilâve edeyim ki, hükûmete vâki teklifinize temayül gösterişim, yaşımın bir hali ilerlemiş ve hiçbir yerdegelirim de bulunmamış olması dolayısiyledir.

— Haklısınız; yalnız, sivil harp tarihimizin hiçbir noktasının karanlık kalmamasını da vatan hizmeti meyanındolduğunu takdir edersiniz. Bu itibarla «gizli tel»e ait bazı hususların izahı bu bakımdan da faydalı olacaktır. İlk sualim şu: Gizli tel merkezini ilk ilham eden hâdise hangisidir?

Bay İhsan Pere'nin gözleri bir noktaya daldı, sonra ağır ağır anlatmıya başladı:

— 16 Mart 1920 tarihinde yani İstanbulun resmen ve celren işgali sırasında İstanbul merkez telgrafhanesi başmemuru idim. Aynı günün sabahı nöbetten çıkmaya hazırlanı

ordum. Telefonum acı acı çal
ıya başladı. Harbiye Neza-
eti telgrafhanesi memuru,
ehzadebaşı Muzika Karako-
ındaki bizim askerlerle işgal
uvvetleri arasındaki musade-
eyi haber veriyordu. Telefo
u kapatır kapatmaz Beyoğlu
elgrafhanesinden telefon etti-
r. Tophaneden aldıkları ma-
ımata atfen İngilizlerin kara-
a asker çıkardığını, Tophane
erkezini işgal ettikten sonra
eyoğlu cihetine doğru ilerle-
iklerini, söylediler. Bu suret-
topladığım haberleri Manas-
rlı Hamdiye bildirerek vazi-
etten hemen Mustafa Kemal
aşayı haberdar etmesini em-
ettim. Bu ve bunu takip eden
lefondan aldığım haberleri
aniyesi saniyesine Hamdiye
ildiriyordum. O da hemen
nkaraya ulaştırıyordu. Ayni
ün İstanbul merkezi de işgal
dilecek muhabereye sansür
onuldu ve Anadolu ile muha
ere yasak edildi. Muhabere
alonunda gece gündüz süngü-
i askerler nöbet bekliyordu.
stanbulla Ankaranın bu suret
muhabere ve irtibatının ke-
lmesindeki mahzurların bü-
üklüğünü biliyordum. Sırf
endi şahsî teşebbüsümle ve
imat ettiğim arkadaşlarımın
immetiyle evvelâ büyük pos-
hanenin bodrum kadında, bi
hare de kendi evimde gizli
elgraf muhaberesini Millî Mü
adelemiz zaferle neticelenin-
eye kadar idame ettirdim.

— Geçirdiğiniz korkulu ve
evinçli günler?

— Her an takip altındayı-
k. Geçirdiğimiz korkulu gün
rin, baskınların, kaçışların,
ovalanışların anlatılması pek
zun sürer. Size, beni sevin-
iren birkaç hâdiseyi anlat-
akla iktifa edeyim. 1) Sa-
arya Meydan Muharebesinin
reyan ettiği sıralardı. Bir
abah her tarafın Yunan bay-
aklariyle donatıldığını gör-
üm. Beyoğlu gazeteleri ikin-
baskı yapmışlardı. Müvez-
ler avaz avaz bağırıyordu.
orup soruşturdum. Mustafa
emalin erkân-ı harbiyesiyle
birlikte esir edildiğini söylediler. Beynimden vurulmuşa dön müştüm. Üzüntüden ne yapacağımı bilemiyor, Müdüriyet odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyordum. O, sırada kapım vuruldu. Gelen, M.M. Grupu Reisi Topkapalı Mehmet Beydi. Onun da müteessir ve çok telâşlı olduğu halinden belli idi. Aramızda şöyle muhavere geçti:

«— Aman İhsan Bey, getirdiğim şu şifreyi hemen Ankaraya yazdırıverin. Beyoğlu gazeteleri ikinci baskı yaptı, söz de Mustafa Kemal Paşayı esir etmişler.

Mehmet Beyin bu teklifi üzerine şaşırdım. Zira biz, ancak gece yarısından sonra Ankara ile muhabere edebiliyorduk. Güpe gündüz böyle bir şeye teşebbüs etmek, ölümü göze almak demekti. Aynı esbab-ı mucibeyi ileri sürerek itiraz ettim.

«— Kuzum İhsan Bey, dedi, bu şifre çok mühim. Fevzi Paşa Hazretleri, mesainizden çok memnun olduğunu ve bu uğurda nefsinizi feda etmekten çekinmiyeceğinizi yazıyor. Onun için, sizi köstekliyen sebebin ölüm tehlikesi olduğunu sanmıyorum».

Gizli merkezi güpe gündüz faaliyete geçirmek hakikaten çok zor, hattâ bu merkezin basılmasını intaç edecek kadar da tehlikeli idi. Buna rağmen şifreyi aldım ve yazdırdım. Henüz aradan yirmi dört saat geçmemişti ki, bu merkezde çalışan telgrafçılardan rahmetli Edip Bey bana bir kâğıt getirdi. Bu kâğıdın etrafını türlü çiçek resimleriyle donatmış, âdeta zafer takı gibi bir şeyler yapmıştı. Telgrafı okudum, «Sakarya muharebesinin zaferle neticelendiği» bildiriliyordu. Bir gün evvel Mustafa Kemal'in esir düştüğüne dair Beyoğlu gazetelerinin kopardığı yaygaranın cehennemî azabı bir anda uçmuştu. Hayatımın en büyük, en tarif edilmez sevinci içindeydim, Tasavvur eden ki telgrafı alan arkadaşım Edip'ten sonra, Türkiyenin mukadderatına müessir bu harikulâde müjdeden, şehri sevinç dalgası içinde çalkayacak olan bu kurtuluş nefhasından ilk haberdar olanlardan biri bendim.

— İstanbul bu harikulâde müjdeden nasıl haberdar oldu?

— Her zaman olduğu gibi telgrafı doğruca Tasviri Efkâr gazetesine götürdüm.

Bir gün evvel mateme boğulmuş olan İstanbula bu haber bir sihirkâr değneyi tesiri yaptı.

— Başka?

— Merhum Mareşal Fevzi Çakmak emirleriyle Ankaraya celbedilerek bir derece terfian müfettişliğe tâyin edilmiştim. Şükranlarımı sunmak üzere Sarıkışlaya gittim. Beni yaveri karşıladı. Ziyarette bulunmak istediğimi söyledim. «Paşa Hazretleri hasta. Yalnız, sizin için emirleri var. Ne zaman isterse İhsan Beyi yanıma bırakın» dedi. Yanlarına girdiğim zaman Paşa, tahtadan yapılmış bir karyolaya uzanmıştı. Üstünde bir battaniye, onun üzerinde de kaputu vardı. Hemen ilerleyip elini öptüm. Beni başucundaki iskemleye oturttu. İltifatlarına mazhar oldum. «Memlekete yaptığınız hizmetleri ceride-i askeriyede okuyunuz» buyurdular. Bir aralık:

«— İstanbulda ne diyorlar?

Diye sordular.

«— Efendim, dedim; hangi taraf dayanırsa o taraf kazanacaklar»

«Müsterim ol İhsan Bey oğlum. Bir hafta sonra bütün dünya görecek».

Bir hafta sonra büyük taarruz başladı. Taarruza başlanacağı günün, bu büyük sırrın bana tevdi edilecek kadar itimada şayan görülüşümün minnet sevincini hiç unutamam.

— Bu merkezde çalışanlardan hâlen hayatta olanlar var mıdır?

Mısır gazetesinde neşredilen Atatürk ve rakkakse Tevhidenin resmi.

Atatürk'e ait bir hâtıra

1913 yılında idi.

Osmanlı hükûmetinin bir vilâyeti olan Trablusgarba, istilâ maksadiyle taarruz eden İtalyanlarla, Türk su bayları kumandası altındaki mücahitler arasında savaş bütün hiziyle devam ediyordu.

Nihayet Türkiye ile İtalya sulh muahedesi aktedince, Türk subayları memleketlerine dönmeğe başladılar. Bunların arasında bulunan binbaşı (Mustafa Kemal Bey) Kahireye uğrıyarak orada bir Mısırlı dostunun evinde misafir kaldı.

Bir gece, Mustafa Kemal bey, arkadaşlariyle beraber, o zamanlarda Mısır'ın en meşhur ses sanatkârı Tevhide'nin şarkı söylediği (Elf leyle ve Leyle = Binbir gece) adlı gazinoya gitmişti. İyi bir masa işgal ederek arkadaşlarına içki ısmarladı. Bir aralık yanlarına gazinonun baş rakkasesi güzel Liza gelip oturdu. Mustafa Kemal ona şampanya ikram etti.

Aylarca bir çok mahrumiyetler içinde, çölde düşmanla çarpışan Mustafa Kemal ve arkadaşları, şimdi felekten bir gece çalmaya çalışıyorlardı.

Masalarından yükselen şen kahkaha sesleri «Tevhide» hanımın dikkat nazarını çekti. Şampanya açtıran bu yakışıklı subayın, kim olduğunu sordu. Türk zabiti binbaşı Mustafa Kemal Bey olduğunu öğrenince, sahneye çıktı. Saz takımına bu kıymetli misafirin şerefine bir Türk peşrevi çalmalarını emretti.

Bunun üzerine gazinonun teşrifatçısı Haci Mehmet, Mustafa Kemal Beyin kulağına eğilerek, Tevhide'nin emriyle çalınan peşrevin, kendi şerefine olduğunu söyledi.

Bundan çok mütehassis ve memnun olan Mustafa Kemal bey garsona, Tevhide hanıma altı şişe şampanya götürmesini emretti. Garson, o zamanın âdeti gereğince şişeleri alıp, sahnenin baş köşesinde kurulmuş oain muğanniye Tevhidenin ayaklarının dibine sıraladı.

Buna fena halde sinirlenen rakkase Liza hiddetle ayağa kalkıp gitmek istedi. Fakat Mustafa Kemal onu kolundan tutup yerine oturttu ve altı şişe şampanya daha ısmarlamak sureti ile küskünlüğe mâni oldu.

Mısırda çıkan El-Kevakip adlı mecmuadan..

— Bu merkezde çalışanlardan, Cevat, İsmet, Rıfkı ve Nuri Beyler hâlen hayattadır.

— Hizmetlerinize ne gibi mükâfatla mukabele edildi?

— Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ve P.T.T. Umumî Müdürlüğünce verilmiş birer takdirnameden mâda bir de İstiklâl Madalyası.

— Başka?

— Şimdiye kadar hizmetimin maddi karşılığını düşünmedim ve düşünmedik. Hattâ, zaferi mütaakıp bu merkezde çalışmış olanlara verilmek istenilen maddî mükâfatı bile reddettik. Bugün şartlar değişti. Hiç bir taraftan geliri - hattâ bir tekaüt maaşı bile - olmadan yetmiş yaşında hayatla mücadele zor şey.

İhsan Beye teşekkür edip ayrıldım. Matbaaya gelirken düşünüyordum İhsan Pere, 70 yaşında gelirsiz bir insanın diye vasfediyor. «Zor» değil, hayatla mücadelesini «zor şey» imkânsız. Bu civanmerd millet ve onun mümessilleri bu ihtiyar kahramanı «70 yaşında hayatla mücadele etmek» zorundan kurtarır inşaallah.

Bektaşi Meydanı ve Ayin-i Cemi

Yazan :
Yusuf Fahri BABA

Yeni Tarih Dünyası yayınları olarak hazırlanmakta olan bu eser, hakikî bir Bektaşi babası tarafından yazılmış olmasiyle ayrı bir değer taşımaktadır. Eser, Bektaşilik hakkında bugüne kadar yazılanların bütün yanlış taraflarını da ortaya koymaktadır.

Neşredilmemiş Destanlar:

ŞEYH ŞAMİL DESTANI

Türk folklörünün büyük üstadı M. Halid Bayrı, Yeni Tarih Dünyası için hazırladığı, bugüne kadar neşredimemiş destanlar serisine devam ediyoruz. Bu sayfalarımızda okuyacağınız Şeyh Şamil destanı, aynı zamanda bir tarih safhasını aydınlatmaktadır.

Şeyh Şamil.

Yazan : Mehmed Halid BAYRİ

ŞEYH Şamil adını, Türkiyede bilmiyen çok azdır. Yalnız Türkiyede değil, Avrupada da tanınmış bir kahraman olmakla beraber, memleketimizde «Şeyh Şamil» denince, hatıra gelen büyük adamın yaptıklarını, sebebi, mahiyeti, neticeleriyle anlatan hiç bir tetkike rastlanmaz. «Barikatüssüyûf-üd Dağistaniye fi bazı gazevat-ı Şamiliye» adlı eserin «Kafkasya mücahidi Şeyh Şamil'in gazevatı» namiyle 1333 de (1917) Tahir-ül-Mevlevî (Tahir Olgun) tarafından neşredilmiş olan tercümesi, bu acı noksanı bir dereceye kadar karşılayan tek kitaptır. Bunun dışında, «Şeyh Şamil» i anan Türkçe kalem mahsulleri, muhtelif mecmuaların sayfalarında unutulmuş olan kısa veya uzun bir kaç yazıdan ibarettir ki, rahmetli Süleyman Nazif'in «Şeyh Şamil» (Batarya ile ateş, S. 19-37) ve Muharrem Feyzi Toğay'ın «Yakın Türk tarihine bakışlar: Şamil» ünvanlı (Türk amacı, sayı 6, S. 242-247) yazıları bunların başında gelir.

Tarık Mümtaz Göztepe'nin dört cilt teşkil eden ve Şeyh Şamil'in bütün mücadelelerini ihtiva eden eseri, hiç şüphesiz en mükemmelidir.

«Şeyh Şamil» Dağistanda Komuk Türkleri ilinde Koyusobul cemaatinin yaşadığı nahiyede Himri (Şimri) köyünde 1798 senesinde doğmuştur. Babası, Demfo Mehmet adında biri olup kendisinin asıl adı «Şümuil» dir. Köylü bir aileye mensup olmakla beraber, «Şeyh Şamil» esaslı bir tahsil görmeğe heveslenmiş ve Dağistanın o zaman Ruslar elinde bulunmayan Hazer deniziyle Komuk ovası arasındaki dağlık arazinin hâkimi olan Gazi (Kadı) Mollayı üstad edinmiştir. Ruslar Gazi Mollanın hâkim olduğu mıntakayı zaptetmeğe kalkıştıkları vakit, Gazi Molla, müdafaa hareketlerini «Şeyh Şamil» ile birlikte tanzim etmiş ve askerî faaliyetlerin fasılalandığı bir sırada olup biten şeyleri öğrenerek siyasî görüşünü ve terbiyesini genişletmek üzere, onu Mekke'ye göndermiştir.

Bu muvakkat ayrılış bir tarafa bırakılacak olursa, «Şeyh Şamil» daima üstadının yanında bulunmuş ve Gazi Molla 1822 (H. 1238) tarihinde Argon nehri boyunda Ruslarla giriştiği muharebede şehit düşünce, onun yerine halkın başına geçmiştir. Bunun üzerine «Şeyh Şamil» her şeyden önce, on; on iki yıl Dağistan, Çeçenistan ve Çerkezistanda derebeylik usulünü kaldırmak için çalışmış, bu suretle derebeylerinin zulüm ve istibdadinden kurtulan halkın, müteakip mücadelelerinde daima kendisine bağlı kalmasını sağlamıştır.

Ondan sonra «Şeyh Şamil» dış tehlikeyi karşılamak azmiyle harekete geçerek 1859 senesine kadar hemen hiç durmaksızın Ruslarla savaşmış, bu arada Kırım muharebesi esnasında Rus ordularının ehemmiyeli bir kısmını oyalıyarak Türkiyeye ve mütefiklerine de büyük yardımlarda bulunmuşur.

Kırım savaşından sonra «Şeyh Şamil» in kuvvetleri zayıflamağa yüz tutmuş, bununla beraber o, yanında bir kaç yüz savaşçı kalıncaya kadar Ruslarla uğraşmaktan vaz geçmemiş, nihayet 1859 senesinde son kurşununu da atarak düşmanına teslim olmak zorunda kalmıştır.

Eğer Gazi Mollanın ölümünü (M. 1822) başlangıç olarak kabul edecek olursak, «Şeyh Şamil» in savaşları tam otuz sekiz yıl sürmüş demek olur. Bu mâddet içinde en iptidaî savaş vasıtalariyle «Şeyh Şamil» in elde etiği başarılar, onun bir taraftan Türkiyede ve başka islâm memleketlerinde, diğer taraftan garp dünyasında büyük bir şöhret ve haklı bir takdir kazanmasına sebep olmuştur. «Şeyh Şamil» in zamanında Avrupada kazandığı şöhret ve takdiri orada şimdi hatırlayan lar olup olmadığını bilmemize imkân yoktur. Fakat Türkiyede büyük adamın adını unutturmıyacak bir âbideye tesadüf ediyoruz ki, bu da bir halk şairinin şu oldukça uzun destanıdır:

Belh ve Buharadan eyledi huruç
Batın tarafından geldi cihana
Emrüferman edip halk etti yezdan
Uğradı da gitti kâfiristana.

Emri İlâhiyle olundu tekbir
Sığındı hüdaya eyledi tedbir
İşitti ününü ol zaman kâfir
Mühimmat cemetti vafiri cihana.

Benim ile birdir ol Hızır-İlyas
Mehdi gelip çıktı dedi cümle nâs
İşitti ününü leşkeri hannas
Titredi havfından dehr-ü zamane.

Tedbirini kurdu ol şahı enver
Etraf ve eknafa dağıldı haber
Yemenden, Basradan Bağdada kadar
Yürüdü erenler cümle pirane.

Dua kıldı ana Cibril-i emin
Göklerde melekler dediler âmin
Nusret vermek için Rabbelâlemin
Erenler duacı şah-ı yezdana.

İmdat da erişti ol çar yârdan
Erenler, veliler, ol şah-ı merdan
Çekti zülfükarın heybetle heman
Hazreti Ali de girdi meydana.

Kâfirin belini büktü Şeyh Şamil
Görülmez cihanda böyle bir âdil
Başını kurtarmak olur mu kabil
Erenler önünde döner pervane.

Moskof kıralı der: Kan var bu yılda
Kudretim söylenür daima dilde
Askerim hazırdır silâhı elde
Mühimmatım çoktur gani cihana,

Şeyh Şamil de der ki: Tutmaz mısın yas
Sair kimselere eyleme kiyas
Nicolursun şimdi elimden halâs
Katayım cenğini hâki yeksana.

Moskof kıralı der: Asker devşirdim
Dağ ile tepeden toplar aşırdım
Serdarımla durup sözü pişürdüm
Teslim edem ordum ol generala.

Şeyh Şamil der ki: Verirse yezdan
İnşallah edem halin perişan
Şaziyle ururum bu seyfi heman
Haracı verirsin âal-i Osmana.

Moskof der: Haracı vermezem asla
Nice zaman edem seninle kavga
Rus kıralı derler cihanda bana
Nâmeler yazarım Tataristana.

Çerkes millî kıyafetleri.

Şeyh Şamil de der ki: Yardımcı yezdan
Kaldırayım senin adın aradan
On bin asker döktüm şimdi karadan
Azimetim benim şehr-i revana.

Moskov kıralı der: Askerim çoktur
Osmanlı havfından kasavet yoktur
Cenk-ü savaşım da aslından toptur
Varayım top ile bahr-i ummana.

Şeyh Şamil de der ki: Lâf atma boşa
Bir kılınç vuram ki akıllar şaşa
Semadan melekler itsün temaşa
Yerde Âdemoğlu kalsun hayrana.

Moskof kıralı der: Asker getürdüm
Şirvan kalesine vardım, oturdum
Kalelere ..... doldurdum
Geleyim bir zaman ol Dağistana.

Şeyh Şamil de der ki: Hele gel hele
On bin askerim var Dağistan ile
İmparator general seninle bile
Takayim zinciri atam zindana.

Moskof kıralı der: Fendim bilinmez
Hoca bey şehri kolay alınmaz
Lâğımlarım vardır asla görülmez
Uğrayıp giderken bak sen dumana.

Şeyh Şamil de der ki: Kavga ilk kârım
Aç kurt misalidir benim askerim
Bize duacıdır Gazi hünkârım
Yiğitlerim vardır benzer aslana.

Moskof kıralı der: Hendekler kazdım
Kızılelmayadek nâmeler yazdım
Tebdil olup varup askerle gezdim
Koç yiğitlerin var olmaz bahane.

Şeyh Şamil de der ki: İslâma kasdin
Düvellerde yoktur zerrece dostun
Diri diri tutup yüzerim postun
Cümle cihan gelsun ol dem seyrane.

Moskof kıralı der: Kazaklar inat
Kırılurlar hâlâ her gün, her saat
Mençikoftan oldu elbet bu fesat
Akibet uğrattı bizi tufana.

Şeyh Şamil de der ki: Yakın zevalin
Tutar isem seni nicolur halin
Takayım zinciri bend edem elin
Armağan edeyim ol Mecid hâna.

Moskof kıralı der: İşim hiledir
Baltıkın yakası bende biledir
Tiflisin kalesi metin kaledir
Alursa Osmanlı halim yamana.

Şeyh Şamil de der ki: Halin yamandır
..... Aman amandır
Kur'anın yazdığı ahir zamandır
Akibet gelürsün din-ü imana.

Moskof kıralı der: Dönmezem dinden
Yüz bin asker dahi kırılsa benden
Ölürüm çevirmem yüzümü senden
Ol zaman yalvarup .....

Şeyh Şamil de derki: Görmen düzeni
Filhal boşaltırsın şehri Kazan'ı
Bahçesarayında işit ezanı
Niyetim gitmektir ol şehrisitana.

Moskof der ki: Tahtım Petersburg şehri
Kırılur askerim eylemez fehmi
Ele geçirsem içerim zehiri
Görmez yine beni asker-i şahane.

Şeyh Şamil de der ki: Gel ver haracı
Kırarım askerin yoktur ilâcı
Başına geçirip taht ile tacı
Ülkelerin yakup edem virane.

Moskof der: Sefinem engine saldım
Ülkelerin çoğun hep satın aldım
Akçem ile şimdi dertlere kaldım
Akıl baştan gitti oldum divane.

Şeyh Şamil de der ki: Halimi buldun
Beytülmal ülkesin kimlerden aldın
İşin gücün hile ortada kaldın
Çare yoktur yalvar koca rühbana.

Moskof kıralı der: Verdi bir derman
Başımız sıkıldı dedik el'aman
Şeki, şirvan deyüp kaçtığım zaman
Çekerim askerim dağ-ü ormana.

Şeyh Şamil de der ki: Oldum misafir
Askerim küllidir, toplarım vafir
Varup geleceğim sana ey kâfir
Ol zaman gelürsün yola, erkâna.

Moskof der ki: Urun orduma bakar
Vardığı yerleri ateşe yakar
Diri diri tutup çengele takar
Ömrümde görmedim böyle tufana.

Şeyh Şamil de der ki: Urun gaziler
Çoluğu çocuğu ağlar, sızılar
Küffar leşi ile dolsun yazılar
Akıttım kanları oldu revana.

Moskof kıralı der: Yaptım bir hisar
Sen Şamil değilsin bunda bir hal var
Başım alam gidem diyarbediyar
Kendimi saklayım kalam pünhana.

Şeyh Şamil de der ki: Bağlıdır yollar
Öküz boynuzuna girsen bulurlar
Aslana benzerler ol karakollar
Dilleri bilinmez kıyarlar cana.

Moskof kıralı der: Bana ne oldu
Etrafım çarköşe Osmanlı doldu
. . . . . .
Tertibim şaşırdım döndüm hayvana.

Şeyh Şamil de der ki: Moskof kıralı
Akıtayım bu yıl suları kanlı
Başına takayım zincir yuları
Teslim edem seni bir kıptiyana.

Moskof kıralı der: Bu cenge şaştım
Nerde kavga ettim bozuldum kaçtım
Karabağ şehrini güç ile aştım
Yolumuz uğrattık Sahipkırana.

Şeyh Şamil de der ki: Gazamız farzdır
Pek azıttın, bu sana azdır
İslâm ferah bulur, sonları şazdır
Kurbanlar keseriz cümle şükrana.

Moskof kıralı der: İş oldu bana
Yüz bin asker dahi az gelür sana
Şimdi gidersen Tiflisten yana
Ağlaya ağlaya dönem giryana.

Şeyh Şamil de der ki: Beni iyi bil
Keseyim gökünü çıkarayim dil
Gazilerim görün her biri bir fil
İtaatım vardır emrü-fermana.

İlâhi yarabbi bihakki Kur'an
Gazi oldu hamden Abdürmecid han
Raziya söylemiş bir hoşça destan
Şeyh Şamilin kendi şahmerdana.

Açıkça görülüyor ki, bu destan «Şeyh Şamil» i övmek maksadiyle söylenmiştir. Vatanını, dinini, hürriyetini korumak için yılmayan bir cesaretle savaşa atılmış, en iptidai vasıtalarla otuz sekiz sene gibi uzun bir müddet dövüşerek karşılaştığı muntazam düşman ordularını ezmiş, nihayet son kurşununu kullandıktan, son kılıcı kırıldıktan sonra yenilebilmiş bir islâm kahramanının hareketleri, her insan gibi, Türkiyede yaşayan ve Türk olduğu kadar da müslüman olan bir halk şairini heyecanlandırırsa, bunda hayret edilecek bir cihet bulunamaz. Şu halde destan sahibinin «Şeyh Şamil» i övmesini, alkışlamasını tabii ve pek yerinde bulmak haklı olur. Ancak, destanı dikkatle okuyacak olursak, «Şeyh Şamil» ile destan sahibini yakınlaştıran, hattâ her ikisini ayni duyguda birleştiren bir ruh hâletinin destana hâkim olduğunu sezeriz ki, bu, müşterek bir tehlike önünde gönülleri bir anda kucaklaşıveren iki insanda ayrı ayrı beliren, fakat birbirinden hiç farkı olmayan bir ruhî haletten ibarettir. Bu ruhî hâletin cebriledir ki, Türk halk şairi, uzak Kafkas dağlarının merd oğlunu, düşman karşısında kendi milletinin yıkan yumruğu ve öl düren silâhı gibi görmüş, onun başarısını kendi milletinin başarısı gibi alkışlamıştır. Bundan başka kendisinin kutlu tanıdığı varlıklara Dağistanlı kahramanın da sevgi ve saygı beslediğini farzeden şair, eserinde onun diliyle kendi düşüncelerini nakletmiş, bu düşüncelerin içinde onunla kaynaşıp karışmaktan zevk bulmuştur. Hasılı destanında şairi Şeyh Şamil ile yanyana, dizdize, elele ve kalp kalbe görmek kabildir ki, bu, her ikisinin ayni ülküye tutunmuş olduklarının açık işaretidir.

«Şeyh Şamil» destanının «Razi» adında bir saz şairi tarafından söylendiği destanın son dörtlüğünden anlaşılıyorsa da, Razi'nin hüviyetini, doğum ve ölüm tarihlerini, meslek ve hayatını bilmiyoruz. Selman Mümtaz'ın «Azerbaycan edebiyatı - İl şairleri» adlı kitabında (S. 90-91) Razi mahlasiyle ve Azeri lehçesiyle yazılmış iki koşmaya tesadüf etmekle beraber, bu koşmaların sahibi Razi ile Şeyh Şamil destanını söyleyen Razi'nin ayni adam olup olmadığını tesbit etmek imkânsızdır. Yalnız destanın iki yerinde Osmanlı padişahı Abdülmecidin adı geçtiğine ve şeyh Şamilin mücadeleleri 1859 senesinde sona erdiğine göre, Razi'nin on dokuzuncu asrın ortalarında yaşadığını muhakkak ve daha bir çok mahsulleri bulunmasını tabii saymak kabildir.

Mehmet Halit BAYRI

Bir ecnebi ressamının fırçasından çıkan bu tabloda da bir şekerci ve şerbetçi güzeli görülüyor.

Şekerci Güzeli Vakası

Tarihin karanlıklarından tarih sayfalarına intikal eden bu vak'ayı heyecanla okuyacaksınız. Üstad Reşad Ekrem Koçu, yazma bir eserden iktibas ederek, okuyucularımıza sunuyor.

Yazan :
Reşad Ekrem KOÇU

ÜİVERSİTE kütüphanesinin Türkçe yazmaları arasında kıymetlerine baha biçilmeyen mecmualar ve risalelerden birinde, meçhul muharririn günlük masraf kayıtları, basur ve nasır ilâçları reçeteleri, yemek tarifnameleri arasında rastladığımız aşağıdaki hâtırayı hiç değiştirmeden aynen istinsah ediyorum:

«Ah... vah... feryat edelim kahpe felekten;
Mevt haberin aldık o melekten;
Vermez imiş ecel erince aman
Demez imiş ki bu pirû bu civan.

Ebruli Mustafa ki, zamanımızda İstanbulumuzun güzelleri arasında o bir tanedir, pederi kassam kâtibi Bursevi Şekûr efendi, gayetle yaşlu olmakla bu mahdumı zibayi Tahtakalede şekerci esnafından Veysel Ağanın dükkânına terbiye alsun ve şekercilik sanatın öğrensün için vermiş idi. Ayağında kadife tasmalı nalin, belinde nilgûn şekerci çırağı futası, başında keçe külâh üzre sırma püsküllü Şam yemeni, yanağı gül, kâhkülü sünbül, müşteriye: «Efendim, ağam akide verelim, lokum verelim, reçel verelim, şurup verelim» diye buyur eden sesi bülbül, çıraklık fenninde üstad, kaddi şemşat, on altı yaşında güzellik tacı başında, sine kafesinden kaçmış gönül kuşu keman kaşında idi.

Şekerci güzeli Ebruli Mustafanın namı şehri İstanbulu tutup Üsküdardan, Dudulludan, beri tarafta Çekmece köyünden, Sarıyardan Tahtakalede Veysel ağanın dükkânına şeker almağa gelirler idi. İki bayram değil eyyamı âdiyede bir ayak binbir ayak üstünde usta ve çırak hizmete gücüyle yetişir idi. Ama Veysel ağa dahi bir üstad şekerci o-

lup karanfilli ve menekşeli akidesini ve zambak lokumunu sarayi hümayûna padişahımızın nefsi nefisi için alurlar idi. İstanbulumuzun esnaf civanları arasında Yeniçerilik gayetle revaçta olduğundan sade ve çarebru şehbaz yiğitler elbet ocağa kaydolup Yeniçeri zeyninde müftehirane dolaşurlar, bazularına veya baldırlarına, Ortasının nişanını nakşettirirler idi. Başlarına beş arşın, ye di arşın şal sarıp Etilikten kinaye sineleri üryan ve baldır bacakları çıplak ve yalınayak, ayaklarına Galata yemenisi de nilür ve parmak enleri görünür dar yüzlü Kayseriyenin sa rı sahtiyanından yemeni giyer ler idi. Ebruli Mustafa dahi, akran ve emsalinden görüp ve kendüsü dahi ateşîn meşrep ve Tahtahkale semti de darüllend vei haşarat olduğundan, Yeniçiriliğe heves eylemiş, ustası Veysel ağa perhrizkâr âdem olmakla ustası havfından ocağa gizlüce yazılmış ve Dövme ci Bekir Çelebiye varıp bazusunun yemen kolu altında kalacak görünmez yerine elli altıncı çardak ortasının Kadırga nişanını nakşetirmiş idi. Ayasofya vakfı kâtibi Üsküdarî Sait efendinin daridünyada bir dühteri pâkize on iki yaşında masume kızı olup Şekûr efendi mahdumu Ebrûli Mustafa için ol bakireye talip oldukta Sait efendi konak ve yalı sahibi maldar kimse idi, ama yalınayaklı şekerci çırağı demeyüp mal bulunur güzellik Allah vergüsü deyüp Ebrûli Mustafayı damat etmek için, şekerciliği ter kile Tahtakaleden ayağın çekmesini şart koşar. Oğlanın pederi dahi münasiptir deyüp Bursadaki yedi ceddinin malını, bağını ve bahçesini satup Mısırçarşısında bir göz dükkân alup murat eder ki, Ebrûli Mustafasını müstakil dükkâna çıkartup oturta.

«Bir sabah şehri İstanbul gözün açar ki yevmi mahşerden bir nümunedir. Cümle çarşu ve pazar kapanmış, Yeniçeriler kazan kaldırıp padişahımız Sulan Mahmud han sani efendimiz dahi Yeniçerilik namını rüyi arzdan silmek için sancağı şerifi çıkarıp Cihadı ekber ilân yelemiş ve halk İstanbulu davullar ile din ve devlet için sancak altına davet eder. Yeniçeri davulları dahi nida edüp Yeniçeri olan Etmeydanına varsun diye çağırırlar. Halkı İstanbul, ama silâhlı ama silâhsız fevç fevç sancak altına koşar. Kassam kâtibi Şekûr efendi dahi tam mam yevmi fırsattır, padişahı mız uğrunda yararlık edip yüz aklığı göster deyu Ebrûli Mus tafa civanı sancak altına götürmek istedikte, oğlan bazusundaki nişandan havf edip varmaz. Maraz bahane eder ve başın yastuğa koyup y.atar Ol yevmi mübarekteki cenkü azîm ile Yeniçeriler kahrü tedmir edilmiştir ve Yeniçerilik namı rüyi arzdan silinmiş tir, şevketlû ve azametlû padi şahımız nerede bir Yeniçeri kaçkunu görseler ve tutsalar, aman vermeyip katlettirir idi, mezaristandaki Yeniçerisinin mezarlarının üskûf ve kavukları ve nişanları dahi kırılur idi. Üsküdarî Sait efendi bu eyyamı meserret tamam ve ak dü cemiyet günüdür dedikte, Ebrûli Mustafadan:

Kim olmaz öyle bir Şirine Ferhad

Oğlan dahi ol bakirenin hayaliyle ateşlere yanar amma, vak'a günündenberu nâmizaç olup döşekte yatur haberi gelir idi. Kapu tokmağı vuruldukta «cellât geldi» deyu yatağından sıçrayıp mecnun misali ne ideceğini, nereye gideceğini bilmezdi. Ahır kâr, bazusundaki nişanı pederi Şekür efen diye gösterüp ol pirin ahvali dahi perişan oldu. Baba oğul dertleşüp karara vardılar ki, çarei halâs şehri İstanbuldan firardadır. Oğlanın marazı da hi güzel bahane olup Sirkecide Mudanya iskelesinden gemiye binüp Bursa taraflarına gitmek ve üç beş sene nam ve nişanını kaybetmek gerektir. Şekür efendi Ebruli Mustafasını ve oğlanın validesini alup İstanbuldaki hanesini kapayup Sirkecide Mudanya iskelesinden bir gemiye binüp va tanı olan Bursa hakine doğru yola revan oldukta, Erbain içindeydi, ve ziyade azîm poyraz var idi, geminin reisi gaflet edüp gemiyi Sarayburnunda akıntıya kaptırır ve İncili köşk önündeki şeytan kayasına bindirir. Gemi ol anda pare pare olup amma gemiciden, amma yolcudan bir fert halâs olmayıp garkolur, yalnız Ebrûli Mustafa bir tahta parçasına pekçe yapışıp İncili köşü nöbetçilerinden bir şahbaz da oğlana kanca atup nim can ile deryadan baygun çıkar... Bir ana baba günüdür ki, bu kadar olur. Tamam kırk can gark olmuştur derler. Nöbetçiler görürler ki, halâs ettikleri bir mahbubu cihan şahbaz yiğittir. Aman soyalım ve pâk ve kuru çamaşır giydirelim de yüp oğlanı soyduklarında bazusunda münkasit Kadirga nişanını görürler ve bilirler ki, bu mahbup oğlan Yeniçeri civeleğidir. Kendi başları korkusundan padişaha haber verirler. Sultan Mahmut efendimiz o anda cellât deyu ferman eder. Şeyhülislâm efendi nezdi padişahîde imiş. Ebrulî Mustafayi halâs için şefaat edecek oldukta hünkâr kaşlarm çatıp efendisinden katl için fetva istemedim der. Cellât Kıpti Süleyman, belâyi âsüman misali İncili köşk önüne inip Ebrûli Mustafanın kârını tamam eder ve az evvel denizden halâs ettikleri o mahbup zibayi ayağına taş bağlayıp yine deryaya atarlar. Üsküdarî Sait efendi yar ağzından yak'aya agâh oldukta, «yazık oldu o şehbaz çivana, nişan hikâyesini bilseydim oğlanı üç beş sene Düzcedeki çiftliğimde saklardım» dediydi.

Reşad Ekrem KOÇU

Macar Kralı Rakoçi'nin Vasiyetnamesi

Tekirdağı: 1 Nisan 1735

Devlet-i Aliyenin baş ma-
amına şeref veren büyük
ekim, vezir-âzam, aziz ve
amimî dostum, sana Allah
er türlü iyiliği ihsan eyle-
e.

Ölümüm haberi ile birlikte
u mektubumu alınca, aziz dos
ım vezir, şüphesiz hayret e-
ecektir. Fakat insanlığın fâni
aratılışı ölümü sakınılmaz bir
erhale kıldığından, Tanrıya
an sevgim beni buna hazır-
ınmağa çağırmakta ve yenil-
ez padişaha karşı olan şük-
an borcum, kendisine veda
meden bu dünyadan ayrılma
aklığımı icap ettirmektedir..

Bunu gözönünde tutarak, da-
a sağlığında her hususta ya-
yetimi yapıp, öldüğüm zaman
ezire malûmat verirlerken, bu
ektubumu aziz dostuma yol-
malarını maiyetim erkânına
nreyledim. Hakikî dostunun
n sözleri kalbine işlesin ve
kranla dolu kalbimin son
adesi inayetlû efendim padi-
ha arzeylesin.

Devlet-i Aliyeye gelişimi,
ima Tanrının, bizce anlaşıl-
az bir hikmetine atfettim.
lhassa şu bakımdan ki, sa-
şın talihsiz gidişi ile devle-
ı işleri çok büyük değişiklik
geçirdiği bir zamanda bura
gelmiş bulundum. Tanrıya
an imanımın ve padişahın
pısına bağladığım ümidimin
şa çıkmıyacağı, ruhumu tat
n ediyordu. İşte ömrümün
son deminde söyliyebilirim
aldanmadım, çünkü şahsı-
ı saygı gösterildiği gibi, be-
mle beraber bulunan az sa-
laki bendelerimi besledi ve
şmanımın kötü niyetlerin-

Rakoçi (Saksonya kralının kolleksiyonunda mevcut bir tablodan).

den korudu. Ben de bunları sağlığımda gözümün önüne ge tirerek, yüzümün akı ile dünyadan göçüyorum. Çünkü, bu devlet dahilinde bir kimseyi incitmemiş olmakla ve daima elimden geldiği kadar Bab-ı-âlinin hakikî iyiliğini istememiş bulunmakla vicdanım beni rahatsız etmiyor.

Devlet vükelâsının da benim bu doğru niyetimi anlayarak şahsıma karşı iyi duygu besle miş olmaları, sağlığımda beni çok müteselli etmiştir.

İşte böyle, kendi halimde yaşadıktan sonra, bütün dertlerimden kurtulabileceğim şu son saate hazırlandım. Ve benim her şeyin üstünde Allahı sevmeği ve onun hakkı için hemcinsimi kendim gibi sevmemi emreylediğinden, diyebilirim ki, Tanrının dünyada bana emanet etmiş olduğu kim seleri, velevki onları benim hizmetime vermiş de olsa, ken di evlâtlarım yerine koydum ve bu duyguya bağlı kalarak, vasiyetnamemde yazılı olduğu gibi, neyim varsa aralarında taksim ettim.

Fakat, şunu da itiraf edeyim ki, vaziyetimin darlığı dolayısiy le padişahın yanıma vermiş olduğu ve iyi niyetle, gayretle hizmetimde bulunmuş olan memurlara, lâyık oldukları mü kâfatı hiç de veremedim. Bu hususta ricam şudur ki: eğer yenilmez padişahın nezdinde bir liyakat kazanmış isem, ha tırım için onlardan lûtfunu esirgemesin.

Ancak, kendim dahi yıllarca zaman saraya faydalı olabilmekten ziyade yük olmuş bulunduğumdan, onları sadedece ayrı ayrı ve hassaten sadık tercümanım İbrahim efen diyi (İbrahim Müteferrikadır) padişahın lütuf ve inayetine tevdi eylerim.

Her şeye kadir olan Tanrı,

Rakoçi'nin diğer bir resmi.

bana ettiğiniz iyilikler için sizi en değerli lütuflarına nail etsin ve Tanrı adına sizden dileğim; çobansız koyun sürüsü gibi kalmış olan az sayıdaki maiyetim, vasiyetnamemdeki dileklerim yerine getirildikten, cenazem her türlü dünya gösterişinden âzade olarak anamın yanına konduktan sonra, bir engele uğramaksızın başka memleketlere gidebilsinler veya isteyenler Devlet-i Aliye de kalabilsinler.

Bundan sonra da vezire ve bütün devlete, Tanrıdan mad dî ve manevî lütuflarını bezl eylemesini diliyerek, toz ve kül haline gelmek üzere bulunan sadık dastu sözlerini bitirir.

R. F.

★

Rakoczy 10 Ekim 1717 tarihinde Türk topraklarına ayak basmış, mülteci sıfatiyle 8. Nisan 1735 cuma gününe kadar 8 sene Türkiyede yaşamış ve bu tarihte Tekirdağında ölmüş tür.

Anası İrinyi İlona, ikinci kocası ve Rakoczy'nin üvey babası olan Tökölly İmre ile daha evvel yine mülteci sıfatile İzmitte oturmaktaydılar. Tökölly'nin mezarı hâlâ İzmittedir. Karısı ise İstanbulda Galatada Saint Benoie Cizvit manastırının mezarlığında medfundur. Rakoczy'yi de vasiyeti gereğince, anasının koynuna gömmüşlerdir.

Birinci Abdülhamidin Ölümü

Şehzade Mahmut'un çuhadarı Şehri İsmâil Efendi tarihçesinde, Birinci Hamid'in nasıl öldüğünü ve Üçüncü Selim'in nasıl tahta çıktığını şöyle naklediyor:

«İslâm askerinin mağlûbiyetleri hakkındaki korkunç haberler geldikçe, merhum Hakanın ıstırabı artıyordu. Bu yüzden sağlık durumu kötüleştiği için, artık ata binemiyordu.

«Cihan bir hâne, hârâyişi çok,
«İçine girenin âsâyişi yok;
«Düşer derviş ise teeşvizzi nâme,
«Ger sultan ise fikr-i-cihâne.

Hicrî 1203 (1729) senesi Recebinin iptidaları idi. Sürre-i-humâyûnun gitmesi vakti gelmişti. Kendilerine arzedilince, hastalıklarının gittikçe şiddetlendiğini gözönüne alarak:

— Biz, bu sene, Sürre-i-humâyûnu, teberrüken, bir gün evvel yola çıkaralım.

Buyurdular. Ve ayın onuncu günü divan yerini yani Kubbealtı denilen mahalli teşrif ettiler; fakat hastalıkları ağırlaştığı için, sürreyi çabucak Sürre Eminine teslim ettikten sonra, sarık odasına giderek şehzade Mustafa'yı, gözyaşları arasında, kucaklayıp öptüler. Oradan sünnet odasına geçtiler; şehzade Sultan Mahmud'u, kenara çekerek, ağlaya ağlaya:

— Oğlum Mahmut, seni hüdaya emanet ettim. Cenabı Hak yardımcın olsun, iki cihanda yüzün kara olmasın.

Dedikten sonra dışarı çıkmak için yürümek istediler, mecali kalmamıştı. Kahvecibaşı ile berbabaşı koltuklarına girdiler ve köşke götürdüler. Daha iyice dinlenmemişlerdi ki, sadaret kaymakamı Salih paşanın, arzettiği, Serdar-i-ekrem Koca Yusuf Paşanın raporu geldi. Rapora göz gezdirirken, Özi kalesinin sukutuna gelince, içten öyle bir ah ettiler ki,. Sonra bulundukları yere serildiler, inme inmişti. Çağırılan hekimbaşı Hasan efendi, hünkârın nabzını yokladıktan sonra:

— Mühim bir şey değil, efendimiz... Nezleniz biraz artmış

Diyerek «nüzûl» ü «nezle» ile te'vil etmek istedi; fakat hünkâr, hekimbaşı Hasan efendinin yüzüne bakarak:

— Son hizmetindir, güzelce bak. Efendini elinden kaçırdın.

Deyince, Hasan efendi, kendisini zaptedemiyerek, ağlaya ağlaya, huzurdan çıktı. Ve dışarıda başçuhadar ağaya padişahın hayatından ümidini kestiğini söyledi. Birinci Abdülhamid, hakikaten, o gece, sabaha karşı ruhunu teslim etti.

M. Râsim ÖZGEN

Bizans İmparatoriçesi Teodora'nın kanlı hayatından bir sahne: Yazısı, gelecek sayımızda..

Balkan Harbinde Edirnede Bulgar mezalimi.. (Yazısı gelecek sayımızda)

TARİHİ İSTANBUL : ÜSKÜDAR ÇEŞMESİ